

IS en de kharijieten

Een vergelijking tussen beide bewegingen

Departement Godgeleerdheid

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Scriptie ter afsluiting van de Master 'Religies in Hedendaagse Samenlevingen' door: Engelbert Daniël Holtrigter

Aantal woorden: 26.803

Begeleider: Dr. Joas Wagemakers

Tweede lezer: Dr. Umar Ryad

Datum van inlevering: 17 juli 2016

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1: Geschiedenis van de kharijieten	7
Hoofdstuk 2: Ontstaansredenen en ideologie van de kharijieten volgens westerse literatuur	14
Hoofdstuk 3: Kharijieten in (moderne) Arabische literatuur	31
Hoofdstuk 4: Vergelijkingen tussen huidige radicale moslimbewegingen en de kharijieten	42
Hoofdstuk 5: De Islamitische Staat	60
Hoofdstuk 6: De kharijieten en de Islamitische Staat	74
Conclusie	90
<i>Bibliografie</i>	93

Inleiding

In het westen is moslimradicalisme de afgelopen jaren een veelbesproken onderwerp geworden. Ondanks het feit dat dit 'verschijnsel' tenminste enkele decennia oud is, hebben we er hier in het westen vooral aandacht voor sinds de '9/11' aanslagen van Al-Qaeda op onder andere het World Trade Centre. Recentelijk zijn hier de aanslagen binnen Europa door de radicale groepering Islamitische Staat (IS) bijgekomen. Zowel in de politiek, als in de wetenschap en de media wordt hier veel over gediscussieerd. Toch bestond moslimradicalisme ook al voor deze aanslagen; denk bijvoorbeeld aan de Moslim Broederschap in Egypte – waar de radicale ideoloog Sayyid Qutb (1906-1966) een belangrijke rol speelde – of aan de aanslag op de Egyptische president Anwar Sadat (1981).

Door deze aanslagen is er in het westen dan ook vergrote interesse in de (radicale) islam ontstaan. Er zijn sinds de '9/11' aanslagen veel boeken gepubliceerd over extremisme, radicalisme, de islam en groepen als Al-Qaeda en de Taliban. In de media speelt momenteel vooral de vraag of deze groepen al dan niet als islamitisch te bestempelen zijn. Wat hiernaast opvalt in de literatuur is dat bepaalde groeperingen – Al-Qaeda, de Islamitische Staat, de Moslim Broederschap – door verschillende personen, zowel afkomstig uit het westen als uit de Arabische wereld, regelmatig verbonden en vergeleken worden met de kharijieten; een radicale islamitische beweging uit de 7^e eeuw die vooral bestempeld werden als 'rebellens'.

Hussam Timani is een voorbeeld van een westerse wetenschapper die de kharijieten vergelijkt met huidige radicale moslims. Zo maakt hij in *Modern Intellectual Readings of the Kharijites* (New York, 2008) een vergelijking op tussen de radicale Al-Takfir wa'l Hijra Group en de kharijieten. Uit deze vergelijking wordt duidelijk dat beide groepen volgens Timani verschillende concepten met elkaar delen en dat er daarom een link

tussen 'de kharijieten' en moderne extremisten te maken valt.¹ Hiernaast beschrijft Timani in zijn monografie hoe er door (moderne) moslim intellectuelen over de kharijieten geschreven wordt.²

De kharijieten waren een islamitische groep die zich in de zevende eeuw afgescheiden hebben van de rest van de moslim gemeenschap. Zij staan ook wel bekend als 'zij die zich afgescheiden hebben' en worden vaak getypeerd als 'rebellens', bijvoorbeeld door soennitische geleerden en leden van de overheid in het huidige Egypte.³ Heel veel is er in het westen over de kharijieten echter niet geschreven. Het lijkt een onderwerp te zijn geweest waar in de loop der jaren slechts sporadisch aandacht aan besteed is. Dit is opmerkelijk aangezien deze groep een aantal overeenkomsten vertoont met huidige radicale moslims. Hiernaast worden ze door schrijvers in het Midden-Oosten wel geregeld aangehaald.

In deze scriptie besteed ik dan ook aandacht aan deze groep – wie waren de kharijieten en in hoeverre zijn zij te vergelijken met IS? Voor het beantwoorden van deze vraag richt ik me niet uitsluitend op westerse literatuur. Het is hierbij ook relevant om te bekijken hoe er door huidige moslim intellectuelen naar deze groep gekeken wordt; hier is weinig kennis van in het huidige westen terwijl het veel licht werpt op hoe moslims zelf omgaan met de onderwerpen kharijieten en extremisme. Het werk van Timani dient hierbij als leidraad. Ook is dit onderzoek relevant omdat er, voor zover ik weet, niet eerder wetenschappelijk onderzoek gedaan is naar de vraag of de kharijieten te vergelijken zijn met IS.⁴

¹ H.S. Timani, *Modern Intellectual Readings of the Kharijites* (New York: Peter Lang Publishing, 2008), 103.

² Timani, *Modern Intellectual*, 77-98.

³ J.T. Kenney, *Muslim Rebels: Kharijites and the Politics of Extremism in Egypt* (New York: Oxford University Press, 2006), 51.

⁴ A.A. Surkheel, *Khawarij, ISIS Savagery: Part One*

(<http://muslimmatters.org/2015/08/24/khawarij-ideology-isis-savagery-part-one/>, augustus 2015): Het label 'kharijieten' (in het Arabisch 'khawarij') wordt niet alleen

Zoals ik eerder opmerkte is er in het westen niet veel geschreven over het onderwerp 'kharijieten'. De eerste wetenschappers die zich in dit opzicht bezighielden met de kharijieten waren R.E. Brünnow en Julius Wellhausen. Zij waren vooral geïnteresseerd in de herkomst van de kharijieten. Andere wetenschappers die zich met de kharijieten bezig hebben gehouden en relevant zijn voor deze scriptie heten Johannes J.G. Jansen, Nelly Lahoud, Elie Adib Salem, M.A. Shaban en Hussam S. Timani.

De werken van Salem en Shaban zijn relevant omdat ze beide een zeer gedetailleerde beschrijving geven voor de ontstaansredenen van de kharijieten. Deze redenen verschillen echter wel compleet van elkaar. Lahoud is relevant voor deze scriptie omdat zij in *The Jihadis Path to Self-Destruction* (Oxford, 2010) beschrijft hoe moderne *jihadis* met de kharijieten verbonden worden. Hetzelfde geldt voor Kenney, die in *Muslim Rebels: Kharijites and the Politics of Extremism in Egypt* (New York, 2006) onder andere beschrijft hoe de Egyptische overheid de term kharijieten gebruikt en in leven houdt. Hiermee laat hij, net zoals Lahoud, zien hoe de kharijieten en huidige radicale moslim bewegingen momenteel met elkaar verbonden worden.⁵ Deze bronnen, die mijns inziens de belangrijkste bronnen zijn binnen het westerse discours over de kharijieten, zullen als basis dienen bij de beschrijving van de kharijieten volgens westerse literatuur.

Ook in de Arabische literatuur zijn uiteenlopende redenen aangedragen voor het ontstaan van de kharijieten. Bijvoorbeeld door de Ibadi wetenschapper Sulayman bin Dawud bin Yusuf – de Ibadiyya waren een gematigde zijstrooming van de kharijieten en de enige subgroep die heeft weten te overleven in de moderniteit – die meent dat het historische imago van de kharijieten moedwillig verstoord is en daarom pleit voor een

vanuit de wetenschap toegepast op radicale moslims. Vooral in huidige populaire media worden de kharijieten veelal vereenzelvigd met groepen als Al-Qaeda en IS.

⁵ Kenney, *Muslim Rebels*, 4.

positieve interpretatie van de geschiedenis van de kharijieten.⁶ Het werk van Timani biedt een overzicht van wat er door moslimintellectuelen over de kharijieten geschreven is en dient in dit kader als leidraad voor de beschrijvende delen van deze scriptie.

Opbouw

De scriptie bestaat feitelijk uit twee delen – de kharijieten vroeger en de kharijieten tegenwoordig. In het eerste deel heb ik aandacht voor de geschiedenis van de kharijieten (hoofdstuk 1) en beschrijf ik waarom zij ontstaan zijn volgens zowel westerse als Arabische literatuur (hoofdstukken 2 & 3). Hieruit zal duidelijk worden dat de kharijieten ontstaan zijn uit een combinatie van factoren en dat ze gelieerd waren aan verschillende groepen en verschillende belangen hadden. Dit historische kader is relevant omdat sommige van deze zaken momenteel ook voor IS gelden.

In dit opzicht heb ik ook aandacht voor de belangrijkste theoretische concepten van de kharijieten. Zo zal ik de concepten *al-wala wa-l-bara'* (associatie met dat wat als islamitisch beschouwd wordt en afstand nemen van wat als niet-islamitisch beschouwd wordt), *hakimiyya* (de autoriteit van God over mensen), *hijra* (emigratie), jihad (heilige oorlog) en *takfir* (verbanning) uitgebreid bespreken. Later in deze scriptie zal duidelijk worden dat de kharijieten en IS op het eerste oog veel van deze concepten met elkaar lijken te delen. Bij een nadere beschouwing zal echter blijken dat er bij deze vergelijking een aantal kritische kanttekeningen geplaatst kunnen worden en hierin ligt de bijdrage van deze scriptie. Verder beschrijf ik de eschatologische (en tot op zekere hoogte egalitaire en democratische) houding van de kharijieten, hun doel en hoe ze zich in dit opzicht verhouden tot IS.

In hoofdstuk 3 beschrijf ik hiernaast de relatie tussen Mohammed en de kharijieten en heb ik aandacht voor de vraag of de kharijieten positief of negatief beschreven worden door moderne moslim intellectuelen. Ook dit is

⁶ Timani, *Modern Intellectual*, 78.

relevant met het oog op hoe bijvoorbeeld IS door deze schrijvers (indirect) beoordeeld wordt. Hiervoor baseer ik mij onder andere op de reeds genoemde literatuur van N. Lahoud, E.A. Salem, M.A. Shaban en H.S. Timani, maar ook op het werk van de Nederlandse arabist Rudolph Peters en de befaamde linguïst G. Levi Della Vida (1886-1967).

In het tweede deel van deze scriptie heb ik aandacht voor hoe de kharijieten tegenwoordig verbonden en vergeleken worden met radicale bewegingen. Ik heb hierbij in het bijzonder aandacht voor de groepering 'Islamitische Staat'. Hiervoor baseer ik me voornamelijk op werk van J.T. Kenney en maak ik onder andere een vergelijking op tussen zijn these en die van H.S. Timani, N. Lahoud en J. Wagemakers (hoofdstuk 4). Het werk van Wagemakers heb ik nog niet eerder genoemd maar dit is relevant voor deze scriptie aangezien hij zich, net zoals Kenney, bezig houdt met vermeende moderne manifestaties van de kharijieten. Ook het werk van Jansen is in dit opzicht relevant voor deze scriptie. Hij beschrijft namelijk de overeenkomsten en verschillen tussen de kharijieten en moderne radicale moslimbewegingen. Hiernaast geef ik andere relevante voorbeelden waarbij radicale moslimbewegingen bestempeld worden als 'kharijieten'. Aansluitend beschrijf ik de groepering IS (hoofdstuk 5) en bekijk ik of het label dat op hen toegepast wordt terecht is (hoofdstuk 6). Ik sluit af met een conclusie waarin ik mijn bevindingen op een rijtje zet en er op reflecteer.

1. Geschiedenis van de Kharijieten

De ontstaansredenen van de kharijieten zijn binnen de literatuur onderwerp van discussie. Hierdoor verschilt per auteur ook de historische beschrijving. Ondanks het feit dat deze beschrijvingen deels van elkaar verschillen, komen zij in sommige opzichten ook met elkaar overeen. Dit is vooral zo met betrekking tot de historische context waarin de kharijieten ontstaan zijn. Er zijn namelijk enkele gebeurtenissen die in vrijwel elke bron beschreven worden; dit zijn de Strijd van de Kameel (656) en de Strijd om Siffin (657), waar aansluitend een arbitrage kwestie van Ali, de vierde kalief, uit voortkwam.

Ik begin dit hoofdstuk met een beschrijving van de *rashidun*. Dit was de periode na de dood van Mohammed onder leiding van de vier rechtgeleide kaliefen (Abu Bakr, Umar, Uthman en Ali). Tijdens de heerschappij van Uthman en Ali komen de kharijieten historisch gezien voor het eerst duidelijk in beeld. Vervolgens beschrijf ik de Strijd van de Kameel en de Strijd om Siffin zonder er verder al te diep op in te gaan. Hiernaast heb ik ook aandacht voor de terminologie en beschrijf ik enkele andere zaken die mijns inziens relevant zijn bij een contextualisering van de kharijieten. Ik sluit af met een beschrijving van twee verschillende subgroepen die bestaan hebben binnen de kharijieten en waarvan er één tot op de dag van vandaag nog bestaat.

De *rashidun*

De profeet Mohammed stierf in het jaar 632 na een kort ziekbed. Hij zou daarmee 62 jaar oud geweest zijn. Hij had geen opvolger aangesteld, alhoewel sommige sjiieten beweren dat zijn neef Ali als opvolger aangesteld was. Deze claim kan volgens M.A. Shaban niet serieus genomen worden; "...considering the Arabs' traditional reluctance to entrust young and untried men with great responsibility".⁷ Er moest door de gemeenschap een nieuwe

⁷ M.A. Shaban, *Islamic History: A New Interpretation 1: A.D. 600-750/A.H. 132* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971), 16.

leider gekozen worden en dit werd Abu Bakr; hij was een goede vriend geweest van de profeet, die getrouwd was met zijn dochter Aisha. Eenmaal als kalief ontwikkelde hij een goede reputatie vanwege zijn prestaties in de *ridda* (afvalligheid) oorlogen (de oorlogen die Abu Bakr voerde tegen nabije stammen die opstandig en 'ongelovig' zouden zijn geweest). Hiermee brak een nieuwe periode aan die ook wel die van de *rashidun* genoemd wordt; de periode van de vier recht geleide kaliefen. Voor zijn dood in 634 stelde Abu Bakr Umar b. al-Khattab aan als opvolger.⁸ Het aanstellen van een opvolger was niet eerder gebeurd en kan daarom vooral gezien worden als aanbeveling voor de gemeenschap. De gemeenschap leek weinig moeite te hebben gehad met Umar als opvolger, een man wiens reputatie groot was. Umar regeerde tien jaar en liet de kwestie van opvolging, evenals Mohammed, uiteindelijk open.⁹

Als zijn opvolger werd Uthman gekozen. Uthman heerste twaalf jaar als kalief voordat hij op gewelddadige wijze om het leven gebracht werd (656). Zijn beleid wordt doorgaans verdeeld in zes goede jaren en zes slechte jaren. Dit is nogal zwart wit, maar hieruit wordt wel duidelijk dat Uthman niet altijd geliefd geweest is. Als opvolger van Uthman trad na enig aarzelen Ali aan. De heerschappij van Ali werd gekenmerkt door veel conflicten die met name voortkwamen uit de dood van Uthman en het feit dat deze moord onopgelost bleef. Ook Ali zelf werd uiteindelijk om het leven gebracht met een 'vergiftigd zwaard' (661), vermoedelijk door een kharijiet genaamd Amr b. Muljam al-Muradi.¹⁰

Belangrijkste gebeurtenissen

Twee gebeurtenissen – de Strijd van de Kameel en de Strijd om Siffin – worden voor zover ik weet in alle bronnen beschreven. Wetenschappers bediscussiëren met name waarom de kharijieten ontstaan zijn en of dit ten

⁸ Shaban, *Islamic History*, 28.

⁹ *Ibid.*, 60.

¹⁰ Timani, *Modern Intellectual*, 20.

tijde van Uthman of Ali geweest is. Duidelijk is in ieder geval dat beide gebeurtenissen invloed hebben gehad op het ontstaan van de kharijieten.

De Strijd van de Kameel ontstond nadat Ali was aangetreden als opvolger van de vermoorde Uthman. Uthman had twaalf jaar geheerst als kalief voordat hij in 656 door een groep moslims op gewelddadige wijze om het leven gebracht werd. Het nepotisme en favoritisme van Uthman werd door deze groep – samengesteld uit Egyptenaren en rebellen uit Kufa en Basra – niet langer getolereerd. Uthman zou geld verdeeld hebben onder zijn familieleden en hen hiernaast hoge posities in het kalifaat gegeven hebben. Zo werd er onder andere door een biograaf van de profeet Mohammed, genaamd al-Zuhri, beweerd dat Uthman zijn neef Marwan een vijfde van de oorlogsbuit van Ifriqiyya – het huidige Tunesië - gegeven zou hebben. Door de aanhangers van Uthman uit Kufa werd een ander verhaal verteld. Zij stelden dat hetgeen Uthman verdeelde onder zijn vrienden en familie uit zijn eigen zak kwam. Toen Uthman familieleden aan bleef stellen op hoge posities binnen het kalifaat werd zijn positie echter onhoudbaar.¹¹

De aanstelling van Ali leidde onder andere tot verzet bij Aisha, de vrouw van de overleden profeet. Zij wilde dat de dood van Uthman onderzocht zou worden omdat hij volgens haar onterecht gedood zou zijn. Aisha zou in Mekka verklaard hebben; “Uthman was unjustifiably killed and I will seek revenge for his blood”. Zij werd hierin ondersteund door Al-Zubayr en Talha, afkomstig uit de families van eerste moslimbekeerlingen onder de profeet Mohammed.¹²

Ali nam toen hij kalief werd van hen de provincies Bahrein en Jemen in beslag en weigerde hen controle te geven over de provincies Basra en Kufa, zoals zij wel verwacht hadden. Zij waren hiernaast eveneens voorgedragen als kandidaat voor kalief maar hadden net zoals Ali in eerste instantie geweigerd. Zij weigerden dan ook om hun trouw uit te spreken

¹¹ *Ibid.*, 7.

¹² *Ibid.*, 11.

aan Ali; hiervoor moest hen letterlijk een zwaard op de keel gezet worden. Dit conflict mondde uiteindelijk uit in een gewapende strijd die overtuigend en snel gewonnen werd door Ali. Wel had Ali Aisha in eerste instantie onderschat omdat hij vooral bezig was met zijn conflict met de neef van Uthman, Mu'awiya. Aisha wist volgens overleveringen echter een leger van ongeveer 3000 personen op te been te krijgen waardoor Ali zijn aandacht wel op hen moest richten. Aangezien verschillende pogingen van Ali tot vredesbesprekingen op niets uitliepen besloot hij uiteindelijk aan te vallen. Al-Zubayr en Talha werden hierbij gedood en Aisha werd verbannen naar Medina.¹³

De Strijd bij Siffin was een oorlog met de Syriërs onder leiding van Mu'awiya. Deze oorlog duurde maar liefst drie maanden.¹⁴ Ook Mu'awiya eiste dat de dood van Uthman onderzocht moest worden voordat hij de autoriteit van Ali zou erkennen. Dit mondde uiteindelijk uit in een langdurig gewapend conflict tussen de Irakezen (Ali) en de Syriërs (Mu'awiya).

In dit conflict lijkt Ali op enig moment de overhand te hebben gekregen. Op dat moment riepen de Syriërs echter op tot een wapenstilstand door korans op hun lansen te spietsen. Hiermee deden zij een beroep op God en zijn oordeel over de twee kampen. Ali weigerde deze overgave en noemde het een valstrik. Hij zweerde dan ook te zullen blijven vechten. Zijn achterban dwong hem echter tot stoppen met vechten aangezien veel van hen, met name de 'koranlezers' (elders *qurra* genoemd), dit zagen als verplichte oproep tot het boek. Zij dreigden van Ali te deserteren en hem wellicht zelfs te doden als hij de strijd niet zou staken. Ali gaf hier uiteindelijk met grote teleurstelling aan toe.¹⁵

¹³ *Ibid.*, 12.

¹⁴ Shaban, *Islamic History*, 75; De Strijd van de Kameel werd overigens zo genoemd omdat Aisha op een kameel ten strijde trok en de veldslag voorbij zou zijn wanneer deze kameel ten onder ging.

¹⁵ Timani, *Modern Intellectual*, 14.

Twee aangestelde personen, één van elke partij, moesten zich vervolgens samen buigen over wat de juiste oplossing was voor dit conflict volgens de Koran.¹⁶ Dit overleg en de daarop volgende gebeurtenissen kunnen bestempeld worden als de 'arbitragekwestie' van Ali. Hiermee doel ik op zijn besluit om uiteindelijk onder druk van zijn achterban tot vredesbesprekingen over te gaan. Het is ironisch genoeg deze beslissing die mogelijk aangedragen kan worden als voornaamste reden voor de val van Ali en het ontstaan van de kharijieten.¹⁷ De algemene aanname is namelijk dat zij deze naam gekregen hebben omdat ze het kamp van Ali verlieten na de Strijd bij Siffin en de aansluitende arbitrage kwestie. (De Arabische term '*khawarij*' (kharijieten) is afgeleid van het werkwoord '*kharaja*', wat vertaald kan worden met 'afschieden' of 'weggaan'.) Nadat de kharijieten het leger van Ali verlieten trokken zij naar de plaats Harura waar ze enige tijd verbleven. Daarom worden ze in de literatuur soms ook wel beschreven als '*al-Haruriyya*'.¹⁸

Timani beweert hiernaast dat de kharijieten zichzelf de 'titel' 'kharijieten' gegeven kunnen hebben omdat ze zich hiermee zouden distantiëren van de ongelovigen (*kuffar*) die volgens hen niet trouw waren aan God en Mohammed. Sommige wetenschappers verwijzen ook naar de kharijieten als '*muhakkima*'. Dit heeft te maken met de lijfspreuk van de kharijieten die voor het eerst uitgeroepen zou zijn bij het publiekelijk

¹⁶ *Ibid.*, 14-15.

¹⁷ Met deze beschrijving van Timani zal niet iedereen het eens zijn. M.A. Shaban bijvoorbeeld stelt dat Ali besloot tot vredesbesprekingen over te gaan omdat één van zijn leiders met de grootste achterban (Ash'ath Qays) hierop aandrong omdat zijn manschappen 'niet langer de wil hadden om door te vechten'. Wel zal Shaban het eens zijn met het idee dat vooral de 'koran lezers', door hem *qurra* genoemd, niet blij waren met de uitkomst van de vredesbesprekingen: Shaban, *Islamic History*, 75.

¹⁸ Timani, *Modern Intellectual*, 16.

bekend maken van de arbitrage tussen Ali en Mu'awiya: "*la hukma illa li-llah*" (het oordeel behoort alleen aan God toe).¹⁹

Subgroepen

De kharijieten waren geen grote verenigde groep zoals de beschrijving tot zover wellicht doet vermoeden. Er hebben veel subgroepen bestaan (uit de literatuur kan opgemaakt worden dat er tot wel vijftien van deze groepen bestaan hebben). De Azariqa en de Ibadiyya zijn hier mijns inziens de meest spraakmakende voorbeelden van. Al aan het einde van de 9^e eeuw bestonden er in de centrale islamitische landen vrijwel geen subgroepen meer van de kharijieten, op de gematigde Ibadiyya na.²⁰

De Azariqa waren de meest gewelddadige kharijieten. Hun leider was Nafi' b. Azraq en zij beschouwden moslims als ongelovigen wanneer zij weigerden te vechten in naam van de Azariqa, of het eens waren met de arbitrage van Ali. Het was toegestaan om hen, hun vrouwen en hun kinderen, te doden. De Ibadiyya daarentegen waren niet gewelddadig. Zij ontstonden in 684 toen hun leider Abdullah al-Tamimi brak met de Azariqa. Leden van de Ibadiyya stonden er om bekend kritiek te leveren op de radicale Azariqa en andere subgroepen van de kharijieten.²¹

De fundamentele principes waarop de Ibadiyya gebaseerd zijn lezen volgens Kenney dan ook als tegenpool van de Azariqa. Volgens de Ibadiyya waren ook niet-kharijieten moslims en zij mochten onder geen beding gedood worden. Ook geloofden zij niet dat moslims uit de samenleving moesten trekken wanneer de leider zondig zou zijn. Vanwege de negatieve vergelijking die met name gemaakt werd door soennitische theologen tussen de kharijieten – vooral beschouwd als rebellen – en de Ibadiyya, was

¹⁹ *Ibid.*, 4-5; E.A. Salem, *Political Theory and Institutions of the Khawarij* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1956), 26.

²⁰ Kenney, *Muslim Rebels*, 40-41.

²¹ *Ibid.*, 38.

het de laatstgenoemde groep er om te doen de afstand tussen hen en de kharijieten/Azariqa zo veel mogelijk te vergroten.²²

Hiernaast is het de moeite waard om op te merken dat de Azariqa en de Ibadiyya als vroege vertegenwoordigers van heterodoxe stromingen binnen de islam gezien kunnen worden. De Ibadiyya zouden vertegenwoordigd zijn geweest door rechtvaardige en morele personen, terwijl de radicale Azariqa 'gemakkelijk herkend en geïdentificeerd' konden worden.²³ Deze beschrijving is typerend voor de manier waarop de Ibadis hebben weten te overleven binnen de islam. Door alle banden met de kharijieten te verbreken en zich negatief over hen uit te laten hoopten ze dat ze geaccepteerd zouden worden in de moslim gemeenschap.

Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik kort de historische context geschetst waarbinnen de kharijieten ontstaan zijn en enkele historische gebeurtenissen beschreven die ten grondslag liggen aan hun ontstaan. Ondanks de verschillen in opvatting onder wetenschappers over de invulling van bepaalde historische gebeurtenissen mag de nadruk wat mij betreft gelegd worden op de Strijd bij Siffin en aansluitend de arbitragekwesitie. Hier worden de kharijieten tenslotte voor het eerst bij naam genoemd. Er kan ook beargumenteerd worden dat zij de positie van het kalifaat van Ali verzwakt hebben, waardoor Mu'awiya de macht over Syrië wist te behouden. Op deze punten nagelaten heb ik in dit hoofdstuk verder geen aandacht gehad voor de verschillende ontstaansredenen die binnen de literatuur aangedragen zijn voor het ontstaan van de kharijieten. Hier besteed ik in de volgende hoofdstukken uitgebreid aandacht aan.

²² *Ibid.*, 39.

²³ *Ibid.*, 72.

2. Ontstaansredenen en ideologie van de kharijieten volgens westerse literatuur

In het vorige hoofdstuk heb ik de historische context geschetst waarbinnen de kharijieten ontstaan zijn. Hierbij heb ik in het bijzonder aandacht gehad voor een aantal gebeurtenissen, waaronder de Strijd bij Siffin. Er zal onder sommige lezers momenteel echter nog wel enige onduidelijkheid bestaan over het ontstaan van de kharijieten. In dit hoofdstuk beschrijf ik dan ook de ontstaansredenen van de kharijieten volgens westerse literatuur. Hiernaast heb ik, voordat ik afsluit met een conclusie, aandacht voor de ideeën en overtuigingen van de kharijieten.

Opvallend hierbij is dat vrijwel alle auteurs in hun beschrijving van de ontstaansredenen factoren aandragen die als 'sociaal', 'politiek' of 'religieus' getypeerd kunnen worden. Toch verschillen de auteurs over vragen als waar de kharijieten precies uit opgebouwd waren, wat hun relatie met de "qurra" was, welke belangen zij vertegenwoordigden, en wat precies de invloed van deze groep geweest is. Hiermee zet ik een kader op om zo in het tweede deel van deze scriptie te kunnen beoordelen of deze zaken ook relevant zijn voor het ontstaan en aantrekken van leden door IS.

R.E. Brünnow & J. Wellhausen

Brünnow en Wellhausen zijn de eerste westerse wetenschappers die uitgebreid aandacht hebben geschonken aan de herkomst van de kharijieten. Volgens Brünnow waren de kharijieten bedoeïenen uit de woestijn die moslim waren geworden om te kunnen delen in de buit. Pas toen zij eenmaal in Kufa en Basra gevestigd waren kregen zij aandacht voor de religieuze aspecten van islam. Volgens Brünnow was de opkomst van de kharijieten een reactie op religieuze onrechtvaardigheid die voortkwam uit de Strijd bij Siffin. De arbitrage van Ali werd door hen niet geaccepteerd. Brünnow ziet de kharijieten dan ook vooral als vrome mensen van absolute toewijding, maar met een politieke aard. Het blijft volgens Timani echter onduidelijk of de kharijieten volgens Brünnow uiteindelijk politiek of

religieus gemotiveerd waren. Het feit dat de kharijieten volgens Brünnow reageerden op 'religieuze onrechtvaardigheid' doet mij vermoeden dat hij doelde op religieuze motivatie bij het ontstaan van deze groep.²⁴

Voor Wellhausen kwamen de kharijieten voor het eerst in beeld na de Strijd bij Siffin. Volgens Wellhausen was het ontstaan van deze groep volledig religieus en niet politiek of militair. Hiervoor baseerde hij zich onder andere op de beslissing van de Syriërs om korans op de lansen te spietsen, wetende dat dit religieuze motief de tegenstanders zou doen stoppen. Volgens Wellhausen toonden de kharijieten extreme vroomheid en toewijding na hun fouten bij de arbitragekwesitie. Dit zou voort zijn gekomen uit het gevoel de gedane schade ongedaan te moeten maken. Zij zouden extra bezorgd zijn geraakt toen Ali meer met politieke en militaire macht bezig leek dan met zaken van God. Wellhausen voegt hier aan toe dat de imam volgens de kharijieten altijd gelijk moet hebben. Heeft hij dit niet, dan is hij een valse imam of ongelovige (*kafir*), en hebben de kharijieten het recht om deze imam en de gemeenschap die hem volgt te vernietigen.²⁵

Hiernaast zijn de kharijieten en *qurra'* volgens Brünnow twee verschillende groepen, terwijl ze volgens Wellhausen tot dezelfde groep behoren. Welke voort kwam uit de ander is niet duidelijk, maar Timani merkt hierbij op dat de beschrijvingen van Brünnow en Wellhausen in essentie hetzelfde zijn; beide bevestigen dat de *qurra'* (of: koranlezers) moeilijk te definiëren waren, hun posities onduidelijk, en dat ze hiernaast geen politiek programma hadden. Wellhausen portretteert de kharijieten in dit opzicht als toegewijde, 'echte' moslims die een oprechte islamitische formule volgden.²⁶

²⁴ Timani, *Modern Intellectual*, 50.

²⁵ *Ibid.*, 54.

²⁶ *Ibid.*, 51, 53.

E.A. Salem

Elie Adib Salem beschrijft dat de opstand van de proto-kharijieten begon tegen Uthman vanwege zijn onrechtvaardige beleid en goddeloosheid; ook de houding van de staat was volgens hen antireligieus. De *qurra'* komen volgens Salem voort uit de kharijieten en zij waren tegenstander van de arbitrage omdat dit volgens hen niet in overeenstemming was met de Koran. In tegenstelling tot Shaban beschrijft Salem de *qurra'* als 'koranlezers' en niet als landeigenaren. Salem is het dan ook niet eens met de opvatting dat de kharijieten een ideologische en politieke beweging waren. Hij beschrijft de kharijieten voornamelijk als religieuze fanatiekelingen die weinig aandacht hadden voor politiek en organisatie. Wel hadden ze politieke doelen. Salem schrijft hier over:

The opinion advanced by Goldziher and habitually accepted by modern historians, that the Khawarij were originally a political movement, is a little misleading. The original argument of the Khawarij concerning the arbitration was more religious than political. It was primarily a question of interpreting the Qur'an to cope with the issue of the day.²⁷

Hun beleid was volgens Salem niet gericht op (cultureel) haalbare doelen vanwege de anti-culturele toepassing van strikte rechtspraak. Zij eisten volledige toewijding aan de islam en hadden geen enkele tolerantie voor fouten. Om dit te bewerkstelligen deelden zij op militante wijze straffen uit en traden zij op militante wijze op. Deze beslissingen waren gegrond in religieuze beginselen en er was in dit proces geen aandacht voor andere visies.²⁸

Volgens Salem is de belangrijkste politieke vraag bij de kharijieten of het imamaat noodzakelijk is, en of dit op grond is van openbaring of utilitaristische doeleinden. Volgens de kharijieten, stelt Salem, was het

²⁷ Salem, *Political Theory*, 18.

²⁸ *Ibid.*, 48.

imamaat of het kalifaat niet geautoriseerd op grond van rede, wet of openbaring. Voor de kharijieten was de oprechte toepassing van de Shari'a (de wet) belangrijk. Als de gemeenschap dit kon bereiken zonder superieure autoriteit zou er geen imam nodig zijn geweest. Hiernaast geloofden de kharijieten dat het kalifaat niet altijd bruikbaar zou zijn aangezien de imam maar weinig van zijn onderdanen zou kennen.²⁹

Salem beschrijft verder dat de imams van de kharijieten een zware verantwoordelijkheid met zich mee droegen. Wanneer een Imam namelijk een fout maakte, hoe klein ook, werd hij bestempeld als *kafir* en werd hij mogelijk onderworpen aan *takfir* (excommunicatie, resulterend in verbanning of in veel gevallen de dood). Hiernaast hadden de kharijieten twee imams: één om te leiden in het gebed en één om te leiden in de oorlog.³⁰

Salem rechtvaardigt de opstand van de proto-kharijieten vanwege het beleid van Uthman, dat niet in overeenstemming zou zijn geweest met de eisen die er in de Koran gesteld worden aan leiderschap. Hij schrijft hier onder andere over: "Uthman, the third Orthodox Caliph (644-656) a companion of the prophet and his son-in-law, was humble and pious, but weak". Door de fanatieke religieuze overtuigingen zouden de kharijieten erg actief zijn geweest maar niet politiek en haast wanhopig te werk zijn gegaan.³¹

Deze stelling is in strijd met de opvatting dat de kharijieten kunnen dienen als *template* voor moderne ideologische bewegingen, zoals wel beweerd wordt door sommige moderne Arabische intellectuelen, aangezien het weinig ruimte laat voor de mogelijkheid dat de kharijieten daadwerkelijk bewust aandacht hadden voor dergelijke ideologische concepten. Hier besteed ik in het volgende hoofdstuk aandacht aan.

²⁹ *Ibid.*, 50-51.

³⁰ *Ibid.*, 54-55.

³¹ *Ibid.*, 15.

M.A. Shaban

M.A. Shaban beschrijft onder andere de ontstaansgeschiedenis van de kharijieten. Na de *ridda*-oorlogen in 637 werd het gewonnen land verdeeld onder de moslims. Het verdelen bleek een lastige kwestie en werd opgelost door het land gemeenschappelijk te laten beheren door de Arabieren. Het innen van belastingen en het overzien van de gebieden werd toevertrouwd aan strijders die loyaal waren gebleven aan Medina tijdens de Strijd om Qadisiyya – een overwinning van de Arabieren op het leger van de Sassaniden en de Perzen in 637/16³² – en daarnaast al voor de *ridda*-oorlogen deel hadden genomen aan andere belangrijke veldslagen. De redenering was dat alleen een dergelijke groep vertrouwd kon worden met deze verantwoordelijken. Deze groep kreeg steeds meer macht en status dan voorheen en werd volgens Shaban uiteindelijk de *qurra'* genoemd.³³ Zij kregen langzaam maar zeker steeds meer het gevoel dat zij de rechtmatige eigenaren van dit land en de bijbehorende inkomsten waren: "As we have said, the *qurra'* regarded themselves almost as the owners of these very rich properties".³⁴

Door het nepotisme van Uthman voelde deze *qurra'* (elders dus vertaald als 'koran lezers') zich bedreigd. Toen Uthman uiteindelijk eiste dat de *qurra'* ruimte zouden maken in 'hun' gebieden voor veteranen uit Medina en Mekka, kregen ze door dat hun economische macht ingeperkt werd en hun landen herverdeeld. De *qurra'* waren volgens Shaban dan ook niet

³² Shaban, *Islamic History*, 30.

³³ *Ibid.*, 23: "It is not fortuitous that we find references, in our earliest sources, to these forces as *ahl al-qurá*, the people of the villages, i.e. the settled communities, and that some of their opponents from Hanifa are also referred to in the same way in the same traditions. Later traditions refer to these *ahl al-qurá* as *qurra'* [...] This simple morphological difference has given rise to many misunderstandings of the nature of the groups involved because the word *qurra'* has been wrongly taken to mean Qur'an readers [...] In other words this fight was really between the commonwealth of Medina and its projected rival in Yamama."

³⁴ *Ibid.*, 67.

rouwig om de dood van Uthman. Zij steunden Ali in eerste instantie omdat hij volgens hen niet dezelfde fouten als Uthman zou maken.³⁵

De *qurra'* wilden volgens Shaban echter wel Abu Musa als bemiddelaar bij de vredesbesprekingen omdat hij zich eerder uit had gesproken tegen het beleid van Uthman. Zo hadden de *qurra'* volgens Shaban gehoopt om, haast als een derde partij, economische en politieke voordelen te behalen. Als hoofdreden hiervoor draagt Shaban de nauwe relatie tussen de *qurra'* en Abu Musa aan. Abu Musa vertegenwoordigde echter niet de belangen van de *qurra'*. De onderhandelingen liepen voor hen op niets uit en ze verlieten per direct het leger van Ali. Vanaf dit moment staan ze volgens Shaban bekend als een eigen beweging, namelijk de kharijieten.³⁶ Deze groep kan beschreven worden als de 'proto-kharijieten'.

Na de dood van Ali verloren de kharijieten uiteindelijk strijd na strijd van de Umayyadendynastie (de opvolger van de *rashidun*), eerst onder leiding van Mu'awiya en later onder leiding van de laatste Umayyadenkalief Marwan II, voordat de Abbassieden rond 749 aan de macht kwamen onder leiding van Abu al-'Abbas.³⁷ Volgens Shaban werden ze echter de verlaten Maghrib regio's ingejaagd en kozen ze daar niet zelf voor.³⁸ Shaban bepleit verder dat de kharijieten ontstonden als een politieke partij om zo hun sociale status en welvaart te behouden.³⁹ Het ontstaan van deze groep begint volgens Shaban zo feitelijk al voor Uthman, namelijk bij de verdeling

³⁵ *Ibid.*, 72.

³⁶ *Ibid.*, 23.

³⁷ *Ibid.*, 1.

³⁸ Encyclopaedia Britannica, *Maghrib* (<http://www.britannica.com/place/Maghrib>): "Maghrib, (Arabic: "West") , also spelled Maghreb, region of North Africa bordering the Mediterranean Sea. The Africa Minor of the ancients, it at one time included Moorish Spain and now comprises essentially the Atlas Mountains and the coastal plain of Morocco, Algeria, Tunisia, and Libya. Not until the 7th and 8th centuries was the Maghrib conquered; the Arabs, who imposed on the native peoples the religion of Islam and Arabic, the language of the Quran, thus absorbed the Maghrib into the Muslim civilization."

³⁹ Timani, *Modern Intellectual*, 63.

van gewonnen gebieden, en is gegrond in socio-economische en politieke beginselen.

H.S. Timani

De beschrijving van Timani begint voor de dood van Uthman. Enkele weken voordat hij gedood werd, bezocht een grote groep Egyptenaren hem. Zij uitten hun onvrede over het beleid en de manier waarop hij welvaart verdeelde onder zijn familieleden. Volgens bronnen zou Uthman zijn fout hebben toegegeven en hiernaast verklaard hebben God om vergiffenis te zullen vragen en verder ook boetedoening te zullen doen. Tevreden keerden de Egyptenaren terug naar huis maar enkele dagen later keerden zij weer terug naar Uthman. Die zou namelijk een brief geschreven hebben naar de gouverneur in Egypte waarin hij hem opdroeg de rebellen bij terugkomst in Egypte meteen te straffen. De groep Egyptenaren keerde terug en rebellen uit Kufa en Basra voegden zich bij hen. Timani zegt hier over "...more radical elements arrived from the provinces and on Friday, 17 June 656, Uthman was slain".⁴⁰ Ondanks dat Timani hier verder niet over uitweidt ga ik er vanuit dat hij hiermee doelt op de 'rebellen' uit Kufa en Basra. Dit maakt het ook plausibel dat veel van deze rebellen de voorlopers van de kharijieten geweest kunnen zijn.

Na enig aarzelen trad Ali aan als opvolger van Uthman. De bewoners van Kufa en Basra hadden al-Zubayr en Talha naar voren geschoven als kandidaten, maar deze hadden evenals Ali in eerste instantie geweigerd. Toen Ali uiteindelijk aangesteld was weigerden al-Zubayr en Talha om trouw aan hem uit spreken. De dood van Uthman was, tot hun grote onvrede, niet onderzocht of gewraakt. Omdat degenen die Uthman gedood hadden (de rebellen uit Kufa en Basra die de voorkeur gaven aan al-Zubayr of Talha als kalief) Medina beheersten, besloot Ali volgens Timani hoogstwaarschijnlijk om de moord van Uthman niet verder te onderzoeken om zijn positie zo niet in gevaar te brengen. Dit zou hem echter duur komen te staan in de

⁴⁰ *Ibid.*, 9.

vorm van de slag om Siffin en de aansluitende arbitragekwestie en zijn botsing met de kharijieten.⁴¹

Nadat er opgeroepen was tot vrede bij de oorlog om Siffin volgde besprekingen om te zien hoe de kwestie het beste opgelost kon worden met de Koran als richtlijn. Abu Musa werd ondanks de weerstand van Ali gekozen als zijn bemiddelaar. Dit is opmerkelijk aangezien Abu Musa tijdens de Strijd van de Kameel een ambassadeur van Ali ontvoerde. Pas zeven maanden nadat de partijen uiteen gegaan waren werd uitgesproken dat er arbitratie, ofwel vrede, tussen beide partijen zou zijn. Bij het publiekelijk uitspreken van deze overeenkomst werd mogelijk voor het eerst "*no judgement but God's*" uitgeroepen door ontevreden aanwezigen; de lijfspreuk van de kharijieten.⁴²

Dezelfde groep die Ali had gedwongen te stoppen met de strijd en Abu Musa als bemiddelaar te nemen, vroeg hem later de strijd weer op te pakken. Zij geloofden dat de uitspraak niet in overeenstemming was met de Koran (er mag immers geen onbepaalde vrede afgeroepen worden volgens de islam), en kregen hiernaast door dat Abu Musa hun belangen niet vertegenwoordigde. Ontevreden met het beleid van Ali vertrok ongeveer 12.000 man uit zijn leger naar Harura – deze groep zou later bekend komen te staan als de kharijieten; zij die zich afscheiden.⁴³

Deze kharijieten gaven hun eigen fouten in deze kwestie toe en eisten hetzelfde van Ali voordat ze zich weer bij hem aan zouden sluiten. Dit weigerde Ali, die niet op zijn overeenkomst met Mu'awiya terug wilde komen. Om de kharijieten toch over te halen stuurde hij een groep afgezanten om vrede te bespreken. Deze groep werd afgeslacht door de kharijieten, waardoor Ali tot oorlog overging. In 658, bij de plaats al-Nahrawan in Irak, kwam het tot een strijd waarbij het leger van Ali de

⁴¹ *Ibid.*, 10.

⁴² *Ibid.*, 16.

⁴³ *Ibid.*, 16.

kharijieten gemakkelijk versloeg en er velen gedood werden. Ali werd uiteindelijk zelf gedood door een kharijiet die stelde zich te wreken voor de mensen van al-Nahrawan.⁴⁴

Ook na de dood van Ali bleven de kharijieten nog problemen veroorzaken voor het kalifaat, dat nu onder leiding stond van Mu'awiya. Dit luidde het begin in van de Umayyadendynastie (de Umayyadenclan maakte deel uit van de stam van de Profeet Mohammed).⁴⁵ Vooral na de dood van Mu'awiya ontstonden er vele kleine oorlogen tussen kharijieten en de heersende klasse: de Umayyaden. Ook na de Umayyadendynastie bevonden de kharijieten zich volgens Timani nog altijd in de marge. Uiteindelijk verloren zij strijd na strijd en werden de restanten van deze kharijieten verlaten regio's ingejaagd, ver weg van de samenleving. Timani beschrijft dit zelf meerdere malen als een *hijra* (emigratie) van de resterende kharijieten naar de periferie van de islamitische staat, waarbij deze groep getransformeerd zou zijn naar een vredig model en politiek organisatie.⁴⁶

Vergelijking

Wanneer we de beschrijvingen van de verschillende auteurs met elkaar vergelijken vallen er enkele zaken op. Zo is er – zoals ik ook in hoofdstuk 1 opmerkte – binnen de literatuur 'onenigheid' over wanneer de kharijieten precies ontstaan zijn. Brünnow en Wellhausen verbinden het ontstaan van de kharijieten aan Ali en de slag om Siffin, terwijl Salem en Shaban dit verbinden aan het beleid van Uthman. Duidelijk in alle beschrijvingen is

⁴⁴ *Ibid.*, 17-18; Kenney, *Muslim Rebels*, 38: Hierdoor wordt er in de literatuur soms ook naar de kharijieten verwezen als *ahl al-Nahrawan* (de mensen van Nahrawan).

⁴⁵ Ter verduidelijking: Een stam is groter dan een clan en bestaat dan ook uit meerdere clans. Mu'awiya behoorde bijvoorbeeld tot de Banu Umayya (de Umayyaden) en de Profeet Mohammed behoorde tot de Banu Hashim (de Hashimieten), een minder belangrijke clan binnen de Quraysh-stam, waartoe beide clans uiteindelijk behoorden.

⁴⁶ Timani, *Modern Intellectual*, 22, 101.

echter dat de arbitragekwestie van groot belang was voor het definitief afscheiden van Ali en de rest van de moslimgemeenschap.

De beschrijving van Timani begint weliswaar bij de dood van Uthman, maar het lijkt alsof ook hij de arbitragekwestie als definitief uitgangspunt neemt – dit is ook de gangbare uitgangspositie in het discours over de kharijieten. Het citaat '*radical elements*' in verwijzing naar de moordenaars van Uthman is in mijn optiek te vaag; hier kan niet veel uit afgeleid worden. Gecombineerd met de andere beschrijvingen kan er mijns inziens wel beargumenteerd worden dat onder de proto-kharijieten zich veel rebellen uit met name Kufa bevonden. De beschrijving van de moord op Ali door een kharijiet is daarentegen veel duidelijker.

Een ander groot verschil zit in de uitleg van de term *qurra'*. Volgens Brünnow zijn de *qurra'* en de kharijieten twee verschillende groepen terwijl ze volgens Wellhausen tot dezelfde groep behoren. Salem beschrijft ze daarentegen als 'koranreciteerders' terwijl Shaban – en Kenney sluit zich hier in zijn werk ook bij aan – ze beschrijft als landeigenaren. Wat hieruit duidelijk wordt is dat de *qurra'* zich moeilijk laten definiëren en dat het onduidelijk is wat hun positie exact geweest is.

Wat betreft de ontstaansredenen zijn de aangehaalde auteurs het veelal ook niet met elkaar eens. Brünnow, Wellhausen en Salem stellen dat met name religieuze factoren hebben bijgedragen aan het ontstaan van de kharijieten. Salem beschrijft hiernaast ook sociale oorzaken die ten grondslag hebben gelegen aan het ontstaan van deze beweging. Shaban ziet echter sociaaleconomische en politieke factoren als redenen voor het ontstaan, en hij ontdoet de kharijieten in dit proces van alle religieuze connotaties.

Wat al deze beschrijvingen wel met elkaar delen is dat ze de opstand van de kharijieten proberen te beschrijven in termen als 'sociaal', 'politiek' of 'religieus'. Dit lijkt een weerspiegeling te zijn van de manier van denken en ideale manier van leven in het westen. Veel bestudeerde samenlevingen

worden vanuit dit perspectief benaderd en zodoende verdeeld in staat en kerk, seculier en heilig.

In dit kader spreekt Timani over 'verstoring' door westerse wetenschappers. Volgens Timani heeft de westerse beschrijving van de kharijieten de geschiedenis van deze groep volledig door elkaar gehaald. Het gevolg daarvan is dat er volgens hem in het westen een negatief beeld van de groep is ontstaan. Timani kan mijns inziens zelf ook zo getypeerd worden, getuige zijn beschrijving.

Turath-geleerden (wetenschappers die voornamelijk Arabisch en islamitisch cultureel erfgoed bestuderen) gebruiken de kharijieten momenteel echter om bepaalde 20e-eeuwse ideologieën te promoten; dit bespreek ik in het volgende hoofdstuk. Deze analyse van de onduidelijke ontstaansredenen van de kharijieten zal ik gebruiken bij mijn vergelijking met IS in het tweede deel van deze scriptie.

Ideologie en overtuigingen

In de *Encyclopaedia of Islam* (Leiden, 1997) wordt beschreven dat het extreme fanatisme van de kharijieten leidde tot terroristische daden waarbij onder meer vrouwen gedood werden. Zij weigerden Ali en Uthman te erkennen en degenen die het niet met hen eens waren werden als *kuffar* bestempeld.⁴⁷ Ondanks de verschillende stromingen die er bestaan hebben

⁴⁷ G.L. Della Vida, 'Kharidjites' in: E. van Donzel, B. Lewis & C. Pellat (eds.), *Encyclopaedia of Islam Volume 4* (Leiden: Brill, 1997), 1074; Het is interessant om te vermelden dat Della Vida eerder opmerkt dat: "While the majority of 'Ali's army readily adopted this proposal, either because they were tired of war or because the "Kur'an-readers" hoped there would emerge from this Kur'anic judgment the justification of the furious campaign they had conducted against Uthman which had ended in the latter's assassination, one group of warriors, mainly of the tribe of Tamim, vigorously protested against the setting up of a human tribunal above the divine word." Ondanks het feit dat hij hiermee het ontstaan van de kharijieten herleidt naar Uthman en de rebellen uit Kufa, is hij van opvatting dat het niet de *qurra'* waren die Ali dwongen tot arbitrage. Ook deze ontstaansbeschrijving is weer anders dan de andere beschrijvingen".

onder de kharijieten zijn er een aantal kenmerken die ze volgens Della Vida met elkaar delen. Hij zegt hierover:

One article is common to all: it is that which treats of the question of the caliphate, a question which has been the starting point of all the religious divisions in Islam. On this question, the Kharidji are opposed equally to the legitimism of the Shi'a and the quietism of the Murdji'a. On the one hand they assert what Wellhausen aptly calls their "non-conformity" i.e. the obligation on believers to proclaim illegitimate and ipso facto deposed the imam who has gone off the right path (this is how they justify their abandonment of 'Ali after his acceptance of the arbitration); on the other hand they declare every believer who is morally and religiously irreproachable to be capable of being raised by the vote of the community to the supreme dignity of the imamate, "even if he were a black slave".⁴⁸

Duidelijk te lezen is dat de kharijieten er geen moeite mee hebben gehad om hun leiders te bestempelen als ongelovigen. Hiernaast hebben ze een egalitaire visie, wat positief lijkt. Della Vida beschrijft echter ook:

Another capital article of Kharidji heterodoxy is the absolute rejection of the doctrine of justification by faith without works. They push their moral strictness to the point of refusing the title of believer to anyone who has committed a mortal sin and regarding him as a *murtadd* (apostate); and their extreme wing, represented by the Azrakis, says that he who has become an infidel in this way can never re-enter the faith and should be killed for his apostasy along with his wives and children. Of course all non-Kharidji Muslims are regarded as apostates. Here we have the principle of *isti'rad* (religious murder) which we find applied from the beginning of the Kharidji movement, even before it had been formulated in theory....⁴⁹

⁴⁸ Della Vida, *Encyclopaedia Islam*, 1076.

⁴⁹ *Ibid.*, 1076.

Dit is waarom de kharijieten, ondanks hun egalitaire visie, vooral een negatief stigma hebben in de literatuur en de islamitische geschiedenis. Hun radicale puritanisme, dat absolute toewijding aan God en zijn autoriteit vereiste, ging gepaard met extreem geweld en het verklaren van *takfir*. Iemand werd door de kharijieten al als ongelovige bestempeld wanneer hij of zij 'slechts' schuldig was aan een grote zonde (*kaba'ir*) terwijl andere moslims alleen *takfir* toepasten wanneer iemand schuldig was aan ongeloof (*kufr*). Geloof was volgens de kharijieten alleen legitiem wanneer hier ook handelingen onder vielen en niet wanneer het 'slechts' bestond uit geloof in het hart en bevestiging via spraak. Wat betreft rituele handelingen waren ze ook streng voor zichzelf; pas wanneer ze geestelijk en lichamelijk rein waren werden rituelen valide.⁵⁰

Een essentieel kenmerk van de kharijieten was hun houding ten opzichte van leven en dood. De gehele ideologische oriëntatie van de kharijieten was volgens Salem eschatologisch (gericht op het einde der tijden). Onder de kharijieten bestond er dan ook een verlangen om te sterven aangezien de wereld oppervlakkig was en vol misleiding; er was niets van waarde in deze wereld. Het enige wat de moeite waard zou zijn om na te jagen in de profane (aardse) wereld was een leven van 'puurheid' en ascetisme, ter voorbereiding op het volgende leven. Volgens Salem kan dit tot op zekere hoogte gezien worden als reactie op de 'aardse' houding van de heersende Umayyaden.⁵¹ Ook dit wijst volgens mij op religieuze motieven voor het ontstaan van de kharijieten.⁵²

Hun moed in gevechten is deels te herleiden tot deze houding en was volgens Salem dan ook een cruciaal onderdeel van de doctrine van de kharijieten.⁵³ Hiernaast kenmerkten de kharijieten zich door hun sobere leefstijl; iemand die alcohol dronk kreeg bijvoorbeeld 80 zweepslagen. Ook

⁵⁰ *Ibid.*, 1077.

⁵¹ Salem, *Political Theory*, 96.

⁵² *Ibid.*, 42.

⁵³ *Ibid.*, 97.

andere sociale regels waren zeer rigide en strikt volgens Salem, wat ertoe leidde dat een leven als kharijiet altijd gepaard ging met een bepaalde spanning of zelfs angst.⁵⁴

Een ander belangrijk concept onder de kharijieten dat hier mee te verbinden valt was de heilige oorlog, ofwel jihad (streven in het pad van God). De kharijieten zagen jihad als de zesde zuil van de islam. De origine van dit concept zou te herleiden zijn tot de oorlogen die gevochten werden door de Profeet Mohammed.⁵⁵ In hoofdstuk 4 zal duidelijk worden dat de jihad-doctrine zeer relevant was in het Egypte van Sadat.⁵⁶ Het ultieme doel van jihad wordt door Salem beschreven als het veranderen van (islamitische) landen zonder islamitische wetgeving, en die dus beschouwd worden als gebied van oorlog (*dar al-harb*), naar landen met islamitische wetgeving (*dar al-islam*). Jihad wordt zowel aanbevolen in de Koran als de hadith (de verzameling van de leefgewoonten van de profeet).⁵⁷

De kharijieten zouden dan ook geclaimd hebben de traditie van de Profeet te volgen. Zij waren volgens Salem onder de indruk van het 'bloedvergieten' door de Profeet tijdens zijn teneur in Medina. Ook waren ze positief over de twee eerste kaliefen (Abu Bakr en Umar) en de eerste zes jaren van de heerschappij van Uthman. De kharijieten interpreteerden jihad verder zo dat dit anderen fysiek opgelegd moest worden. Salem stelt dat de waarheid volgens de kharijieten gemakkelijker op te dringen zou zijn aan anderen door middel van geweld, dan door eschatologisch te dreigen. Dit geweld en deze vorm van macht was de hoeksteen van de jihad doctrine onder kharijieten volgens Salem.⁵⁸

⁵⁴ *Ibid.*, 104.

⁵⁵ R. Peters, *Jihad in Classical and Modern Islam* (Princeton: Markus Wiener Publisher, 1996), 1.

⁵⁶ *Ibid.*, 153-155.

⁵⁷ Salem, *Political Theory*, 81.

⁵⁸ *Ibid.*, 82.

Volgens veel moslims worden de pelgrimage, het gebed en goede daden als onderdeel van jihad gerekend. De kharijieten waren het hier niet mee eens. Volgens hen was het niet de tong maar de acties die in deze context van belang waren. Salem beschrijft hen als mensen die een verband met God aan zijn gegaan (*shurat*) en hun leven verkocht hebben in jihad voor een plek in het paradijs. De kharijieten voerden vooral jihad tegen andere moslims die door Salem orthodox genoemd worden.⁵⁹ Deze jihad kon zowel offensief (het aanvallen van anderen) als defensief (wanneer ze aangevallen werden) zijn.⁶⁰

Conclusie

De kharijieten blijken een lastig te definiëren groep te zijn. Wat wel duidelijk is geworden is dat ze geleefd hebben tijdens de *rashidun* en in opstand zijn gekomen tijdens of vanwege het beleid van Uthman of Ali. De meeste wetenschappers zijn van mening dat de arbitragekwesitie dé reden was voor het afscheiden van de kharijieten en hun vertrek naar de plaats Harura. Volgens sommige auteurs was dit proces echter al langer bezig en was dit de druppel die uiteindelijk de emmer deed overlopen. De eerste uitleg is de meest gangbare en wordt volgens mij verder versterkt door het feit dat Ali gedood werd door een kharijiet die bij naam bekend is en die hiernaast riep zich te wreken voor de mensen van al-Nahrawan. Het blijft echter wel onduidelijk wie de *qurra'* nu precies waren en wat hun invloed is geweest bij de keuze van Ali om uiteindelijk toch tot vredesbesprekingen over te gaan – als hun invloed al zo groot was als de literatuur beschrijft.

Ondanks het feit dat er verschillende redenen aangedragen worden voor het ontstaan van de kharijieten voeren de religieuze argumenten de boventoon in de literatuur. De beschrijving van Shaban is in dit opzicht uniek. Zijn uitleg van de term "*qurra'*" wordt ook gehanteerd door J.T. Kenney, die later in deze scriptie aan bod zal komen. Deze beschrijving

⁵⁹ *Ibid.*, 84.

⁶⁰ *Ibid.*, 86.

staat echter wel haaks op de beschrijving van Salem en deels Timani, die zich voorzichtiger uitdrukt in dit opzicht. Aan de hand van deze beschrijvingen kan in ieder geval gesteld worden de *qurra'* a) koran-lezers of reciteerders geweest zijn die zich erg aangesproken voelden door het spietsen van korans op de lansen of b) een groep personen waren met status en land die hoopten als derde partij voordeel te behalen in de arbitrage besprekingen.

Hiernaast waren de kharijieten van mening dat zij een imam desnoods met geweld mochten verwijderen wanneer hij een ongelovige zou zijn. Het feit dat Ali geen boetedoening wilde doen voor God was voor de kharijieten niet te verkroppen, helemaal omdat ze dit notabene zelf wel gedaan hadden. Ook speelde het concept jihad een belangrijke rol bij de kharijieten en waren ze niet bang voor de dood. In dit opzicht geloofden ze een persoonlijk contract met God aan te zijn gegaan.

Na de moord op Ali voerden de kharijieten nog oorlog met de Umayyadendynastie onder leiding van Mu'awiya en later Marwan II. Ook tegen de Abbassieden kwamen zij nog sporadisch in opstand. Uiteindelijk werden zij echter verslagen en zijn de kharijieten ofwel verlaten regio's ingejaagd, of hier uit eigen beweging naar toe getrokken. Dat zij nog in opstand kwamen tegen de Abbassieden is interessant omdat later in de scriptie zal blijken dat de leider van IS zichzelf bij zijn 'openingsrede' kleepte en presenteerde als legataris van dit kalifaat.

Het beeld van de kharijieten dat hieruit naar voren komt is overwegend neutraal tot negatief. Ondanks dat de kharijieten niet expliciet negatief beschreven worden in de literatuur worden ze wel veelal beschreven als gewelddadige 'rebellens'. Ali komt er in de beschrijving goed vanaf en wordt mijns inziens vooral gepresenteerd als een redelijk en geduldig persoon die het uitpraten verkiest boven oorlog. Wellicht is ook dit deels vooringenomenheid van westerse wetenschappers die veelal geneigd zijn vanuit hun perspectief en referentie kader te redeneren, en Ali daarom

vooral zien als een goede leider omdat hij tot op zekere hoogte politiek bedreef en differentieerde tussen 'kerk en staat'.

Omdat ik hier uitsluitend aandacht heb gehad voor westerse literatuur besteed ik in het volgende hoofdstuk aandacht aan hoe er door Arabische intellectuelen zelf over de kharijieten geschreven is. Dit is relevant bij het bestuderen van de kharijieten omdat er in het westen weinig kennis van dit bestaande intellectuele discours is.

3. Kharijieten in (moderne) Arabische literatuur

In het vorige hoofdstuk heb ik beschreven hoe de kharijieten ontstaan zijn volgens westerse literatuur. Naast de genoemde auteurs is er in het westen dus niet bijzonder veel geschreven over de kharijieten. De kharijieten zijn in het westen dan ook geen bekend onderwerp. Uiteraard zijn er wel nog andere westerse wetenschappers geweest die geschreven hebben over de kharijieten, bijvoorbeeld W. Montgomery Watt en Johannes Jansen. In dit hoofdstuk wil ik me echter onder andere richten op de ontstaansredenen van de kharijieten volgens Arabische literatuur.

Hiervoor zal het werk van Timani als leidraad dienen. In *Modern Intellectual Readings of the Kharijites* biedt hij namelijk een overzicht van wat er over de kharijieten geschreven is door moderne Arabische historici en wat voor redenen zij aandragen voor het ontstaan van deze beweging. Voor zover ik weet is er verder geen enkel boek in het Engels, Nederlands of Duits waarin dit ook zo beschreven is. Aangezien ik zelf de Arabische taal niet machtig ben – een waar gemis in dit geval – maak ik in dit hoofdstuk daarom intensief gebruik van Timani. De beschrijvingen die de Arabische historici aanvoeren (egalitair, democratisch, tegen de gevestigde orde) gebruik ik later in mijn vergelijking met IS.

Voordat ik de ontstaansredenen volgens de Arabische literatuur bespreek, beschrijf ik eerst de 'relatie' van Mohammed met de kharijieten. Er wordt namelijk door moslims wel eens beweerd dat Mohammed de komst van de kharijieten en hun strijd met Ali voorspeld zou hebben. Ook is dit relevant voor de latere vergelijking met IS aangezien beide bewegingen soortgelijke kritiek te verduren krijgen. Hiervoor maak ik echter wel weer gebruik van westerse bronnen.

Na de bespreking van de ontstaansredenen heb ik aandacht voor positieve en negatieve beschrijvingen van de kharijieten in moderne Arabische literatuur en hoe de kharijieten in verband gebracht worden met moderne ideologieën. Ik sluit het hoofdstuk af met een conclusie.

Mohammed en de kharijieten

De arabist Rudolph Peters beschrijft aan de hand van de befaamde Syrische geleerde Taqi al-Din Ibn Taymiyya (1263-1328) dat er verschillende tradities binnen de islam zijn volgens welke de profeet Mohammed heeft opgedragen om de kharijieten te bevechten. Hiervoor draagt Taymiyya onder andere een *isnad* (overleveringsketen) aan met de autoriteit van Ali waarin gezegd wordt:

I have heard the Messenger of God, Peace be upon him, saying: Towards the end of time a group of people will emerge, young of age and simple of minds, who will speak the most beautiful words, but whose faith does not go deeper than their throats. They will abandon religion just like an arrow pierces and then abandons a game animal. Wherever you find them you must kill them since those who kill them will be rewarded on the Day of Resurrection.

Ook zou Ali zelf hebben overgeleverd:

I have heard the Messenger of God, Peace be upon him, saying: A group of people will emerge from amongst my community who will recite the Koran [very well]. Your recitation is nothing compared to theirs. Likewise your way of performing *salat* (gebed) and your way of fasting are nothing compared with theirs. They will recite the Koran believing that it[s text] supports them, whereas [in reality] it condemns them. Their recitation does not go deeper than their collarbones. They will abandon the religion just like an arrow pierces and then abandons a game animal. If the army that reaches them would know how much [reward] the prophet has promised them, they would rely on this deed [alone and not worry about other good deeds].⁶¹

⁶¹ R. Peters, *Jihad*, 51.

Peters verwijst hiernaast naar andere tradities waarin onder andere gesteld wordt dat de gemeenschap in twee kampen verdeeld zal raken waaruit *máriqa* – ketters – voort zullen komen. Volgens deze overlevering zal de partij die het dichtste bij de waarheid zit uiteindelijk de andere partij doden. Peters laat zien dat dit volgens Ibn Taymiyya ook gebeurd is: “These were the people that were killed by the Commander of the Faithful Ali, when the breach between the people of Iraq and the people of Syria took place. They were called *haruriyya*”. Hiernaast zou de profeet Mohammed duidelijk gemaakt hebben dat het volgens deze overlevering om zijn gemeenschap zou gaan en dat Ali en zijn volgelingen degenen waren die dicht bij de waarheid zaten.⁶²

J.T. Kenney besteedt in *Muslim Rebels* ook aandacht aan dit thema. Volgens enkele islamitische overleveringen zou er via de profeet Mohammed al kennis zijn geweest van de kharijieten en van de gevaren van radicale moslims voordat deze beweging definitief gestalte kreeg bij Siffin. In veel gevallen gebeurt dit in de vorm van een jachtanalogie waarbij er gesproken wordt over een pijl die een dier verlaat nadat er succesvol op geschoten is. Dit zou bij de kharijieten tot uitdrukking gekomen zijn in het ‘niet verder komen dan de keel’ tijdens het reciteren.⁶³

In de soenna van de profeet (de leefgewoontes en gebruiken van Mohammed die voor veel moslims als leidraad dienen voor hun eigen leven) zijn er sinds de tweede helft van de 9^e eeuw verschillende hadiths (de verschillende overleveringen waaruit de Soenna opgebouwd is) verzameld waarin de profeet Mohammed de komst van de kharijieten *lijkt* te voorspellen en de moslimgemeenschap oproept om hen te doden. De

⁶² Peters, *Jihad*, 52.

⁶³ Dit zagen we terugkomen in de beschrijving van Ibn Tamiyya door Peters. Hiernaast komt dit ook terug in het werk van Kenney: Kenney, *Muslim Rebels*, 26: “I heard [Muhammad] saying while pointing his hand towards Iraq: ‘There will emerge from [Iraq] a people who will recite the Qur’an but it will not go beyond their throats, and they will stray from Islam as an arrow strays from the animal [at which it is shot].”

literaire context van deze hadiths maakt echter duidelijk dat de kharijieten nooit bij naam genoemd zijn door Mohammed; dat werd gedaan door zijn metgezellen, waaronder Ali.

Ook Kenney verwijst in dit opzicht naar de hadith waarin een analogie gemaakt wordt met een pijl die afdwaalt na het doel geraakt te hebben:

During the final days there will appear some young foolish people who will say good things but their faith will not go beyond their throats, and they will go out from their religion as an arrow passes through an animal. So, wherever you find them, kill them, for whoever kills them shall be rewarded on the Day of Resurrection.

Kenney merkt hierbij op dat Ali deze hadith onderbouwt met extra informatie (zie de beschrijving van Peters voor deze tekst) die 'toevallig' de handelingen van hem en latere Kaliefen richting 'rebellen' rechtvaardigt.

Verder zegt Kenney hier over:

Despite the obvious gloss placed on Muhammad's statements, these hadith were and are commonly understood to refer to those who revolted against the caliph 'Ali at Siffin some thirty years after the death of Muhammad. In part, the popular acceptance of this material reflects the authority of Muhammad, the man in the tradition. But it is equally true that such anti-Kharijite hadith no doubt had strong appeal among later Sunnis who had emerged as the "orthodox" sect by overcoming "heterodox" opponents: Shi'ites and Kharijites.⁶⁴

De noodzaak door moslims om anachronistische ideeën en posities aan Mohammed toe te schrijven is volgens Kenney een reflectie van ontwikkeling in de soenna en de rechts tradities die terrein begonnen te winnen op pre-islamitische gebruiken. Hiernaast bestaat er ook de gedachte dat wanneer een tijdgenoot van Mohammed als voorvader van de

⁶⁴ *Ibid.*, 26.

kharijieten aangeduid kan worden, het wellicht ook mogelijk is om de islamitische traditie te herleiden tot zijn 'Abrahamitische origine'.⁶⁵

Ook de 'voorspelling' van Mohammed over de kharijieten is dus enigszins vaag. Het is nu tijd om te kijken naar hoe de kharijieten en hun ontstaan beschreven worden in moderne Arabische literatuur en door moderne moslim intellectuelen. Deze beschrijvingen kunnen de lezer helpen om het voorgaande hoofdstuk beter te begrijpen.

Ontstaansredenen kharijieten in moderne Arabische literatuur

Timani beschrijft verschillende Arabische auteurs, waarvan sommigen positief over de kharijieten en hun ontstaan geschreven hebben, terwijl anderen juist negatief zijn geweest. Hiermee hoopt Timani om de tegenstrijdige interpretaties die er onder moderne Arabische schrijvers bestaan weer te geven. Timani werpt zo licht op beschrijvingen die voor veel westerse wetenschappers of geïnteresseerden niet toegankelijk zijn. Ik geef in deze paragraaf van elk een voorbeeld. Ik begin echter met een aantal historische beschrijvingen van moderne Arabische wetenschappers, zodat deze door de lezer vergeleken kunnen worden met de beschrijvingen in het voorgaande hoofdstuk.

Volgens Hasan Ibrahim Hasan waren de kharijieten een politieke partij die tevreden waren met Abu Bakr en Umar, de eerste jaren van Uthman en Ali tot aan de arbitratie van Siffin. In *Tarikh al-Islam* (1953) beschrijft Hasan dat de kharijieten democratische principes vertegenwoordigden en probeerden om het kalifaat vrij te maken voor elke moslim, en niet alleen voor de Quraysh: de heersende stam in Mekka tijdens de geboorte van Mohammed. De stam bestond uit 10 clans, waaronder ook die van de profeet (de Hashimieten).⁶⁶ Ondanks dat veel wetenschappers volgens Hasan de opstand van de kharijieten beschrijven in religieuze termen, is het volgens hem plausibeler dat de kharijieten hun politieke opvattingen

⁶⁵ *Ibid.*, 28.

⁶⁶ Encyclopaedia Britannica, *Quraysh* (<http://www.britannica.com/topic/Quraysh>)

mengden met hun religieuze opvattingen. Hierdoor werd hun religieuze gedachtegoed volgens Hasan uiteindelijk net zo extreem als hun politieke gedachtegoed.⁶⁷

In *Dirasat fi Tarikh al'Arab* (1976) wijdt Muhammed 'Ali Mukhtar een hoofdstuk aan het ontstaan van de kharijieten. Volgens Mukhtar hadden veel van de personen die bekend kwamen te staan als de kharijieten deelgenomen in de moord op Uthman en hierna de controle over Medina overgenomen. Volgens Mukhtar waren ze bang voor de toenemende autoriteit van een groep nobele en invloedrijke kooplieden (de Quraysh) en vielen ze Uthman aan om deze stam te ondermijnen. Ook Mukhtar draagt hiervoor het nepotisme en favoritisme van Uthman aan als hoofdredenen. Het is volgens Mukhtar niet duidelijk wie de stichters van de beweging waren; de soldaten van het Irakese leger, de toegewijde 'koranlezers' (*qurra'*) of de Tamimi stam – een invloedrijke stam van krijgers die door de Quraysh betrokken werden in het bestuur van Mekka en hiernaast volgens de Arabische wetenschapper Mohammed al-Shahari de 'ruggengraat' van de kharijieten beweging zouden zijn geweest.⁶⁸

Met betrekking tot het aanstellen van Abu Musa als bemiddelaar (in plaats van Ali's neef Abdallah Abbas) stelt Mukhtar dat dit als aanval op de autoriteit van de Quraysh gezien kan worden. Hij vergelijkt deze aanval met de aanval op Uthman. De personen die verantwoordelijk waren voor deze aanval zouden Ali later gedwongen hebben tot arbitrage. Abu Musa was echter afkomstig uit de *qurra'* en zij kunnen volgens Mukhtar dan ook niet ontevreden zijn geweest met de arbitrage. De vraag wie nu aan de basis stond van het ontstaan van de kharijieten blijft uiteindelijk open.⁶⁹

Abdullah Mahrus beschrijft in *al-Zahira al-Abadiyya fi Shi'r al-Khawarij* (1988) dat hij het niet eens is met wetenschappers die beweren dat het

⁶⁷ Timani, *Modern Intellectual*, 25.

⁶⁸ Shaban. *Islamic History*, 7.

⁶⁹ Timani, *Modern Intellectual*, 26-27.

ontstaan van de kharijieten herleid kan worden tot de vroege moslims die het niet eens waren met de verdeling van de buit door Mohammed. Een dergelijk politiek dispuut zou volgens hem niet geleid hebben tot het oprichten van een nieuwe beweging. Mahrus beschrijft dat de kharijieten ontstaan zijn door een combinatie van veranderingen in de islamitische gemeenschap en het opleven van de *jahili* (onwetende) samenleving die juist verdwenen was onder Mohammed, Abu Bakr en Umar.⁷⁰

In *Nash'at al-Harakat al Diniyya al-Siyasiyya fi al-Islam* (1999) schrijft Faruq Umar Fawzi het ontstaan van de kharijieten toe aan sociale en politieke factoren die aanwezig waren in de islamitische samenleving voor de slag om Siffin. Het meest ontevreden met het beleid van Uthman waren volgens Fawzi de *qurra'*, die zich een samenleving voorgesteld zouden hebben gebaseerd op gelijkheid, sociale rechtvaardigheid en vrije wil (een nogal positieve blik). Hiernaast zouden zij geweigerd hebben om autoriteit te erkennen, mede omdat ze van origine bedoeïenen waren die decennia door de woestijn gezworven hadden zonder enige autoriteit boven zich te hoeven dulden.⁷¹

Positieve en negatieve beschrijvingen van de kharijieten in moderne Arabische literatuur

Amir al-Najjar is een voorbeeld van iemand die negatief over de kharijieten geschreven heeft. In *al-Khawarij: Aqidatan wa-Fikran wa-Falsafatan* (1986) beargumenteert hij dat de overtuigingen van de kharijieten een kort leven hebben gekend omdat hun principes gestoeld waren op geweld en het bestempelen van andere moslims als *kuffar* (ongelovigen). Volgens al-Najjar rechtvaardigden de kharijieten het doden van andere moslims terwijl dit volgens de islam nadrukkelijk verboden wordt, tenzij hier bepaalde redenen voor aangedragen kunnen worden (overspel, moord, ongeloof). Al-Najjar heeft ook aandacht voor de theologie van de kharijieten en hij toont

⁷⁰ *Ibid.*, 32.

⁷¹ *Ibid.*, 37-38.

aan dat dit niet overeenkomt met de islamitische leer door verschillende koranverzen te tonen die de ideeën van de kharijieten tegenspreken. Hiervoor maakt hij onder andere gebruik van de Mu'tazila die de toepassing van het concept *takfir* door de kharijieten tegenspreken.⁷²

Al-Najjar noemt de declaratie van de kharijieten waarin Uthman en Ali als ongelovigen worden bestempeld – volgens al-Najjar de reden voor het ontstaan van de kharijieten – niet valide omdat deze leiders door de gemeenschap waren gekozen. Hij zegt hierover: “when Muslims consent to a leader the latter should only be removed unless there is a consensus to remove him”. Naast Ali en Uthman waren alle moslims die deel hadden genomen aan de strijd van de Kameel ook uitgeroepen tot ongelovigen door de kharijieten. De kharijieten maakten in dit geval ook geen onderscheid tussen kleine zonden en grote zonden zoals wel gebruikelijk is in islam. Volgens al-Najjar is dit een duidelijke indicator dat de kharijieten de islam volledig verkeerd geïnterpreteerd hebben en zaken hebben verdraaid om zo zelf voordelen te kunnen behalen.⁷³

Latifa al-Bakkay beschrijft de kharijieten positiever in haar boek *Harakat al-Khawarij* (2001). Volgens haar zijn de kharijieten ontstaan omdat ze ‘intellectueel actief’ werden door het lezen van de Koran zoals gebruikelijk was in deze provincies. Volgens al-Bakkay wordt er in beschrijvingen teveel nadruk gelegd op de militaire en politieke kant van de kharijieten. Zij richt zich dan ook op hun intellectuele acties, waaronder de discussies die deze groep gehouden zou hebben in Basra, waarin bijvoorbeeld gesproken werd over de vraag of kinderen van ouders die afweken van de principes van de kharijieten als ongelovigen bestempeld moesten worden. Hieraan mochten ook vrouwen deelnemen. In de volgende paragraaf zal duidelijk worden dat deze notie door sommige

⁷² *Ibid.*, 31: Mu'tazila tot de kharijieten: “You misconstrued Islamic analogy and abandoned the path of learning. God revealed in His book that the *fasiq* (disobedience to Allah) is in a place between belief and unbelief”.

⁷³ *Ibid.*, 30.

moderne moslimintellectuelen gebruikt wordt om de kharijieten als voorlopers van bepaalde moderne ideologieën (bijvoorbeeld feminisme of egalitarisme) te beschrijven.

De voornamelijk positieve beschrijving van al-Bakkay waarin de kharijieten zich bogen over vragen als vrije wil en predestinatie, was volgens haar reden voor het ontstaan van de rationele Mu'tazila beweging. Veel van de ideologische debatten in de formatieve periode van de islam komen volgens al-Bakkay voort uit de kharijieten. Op dit punt spreken al-Najjar en al-Bakkay elkaar volledig tegen. Timani stelt dat de analyse van al-Bakkay bij heeft gedragen aan het positieve beeld van de groep in moderne Arabische en islamitische geschiedenis. Haar bijdrage ligt volgens Timani in het feit dat ze het ontstaan van veel ideologische gedachten toe heeft geschreven aan de kharijieten.⁷⁴

Kharijieten en (moderne) ideologieën

Timani beargumenteert dat moderne Arabische wetenschappers die bepaalde ideologieën aanhangen de kharijieten geherinterpreteerd hebben en hun geschiedenis gebruiken om moderne (westerse) ideologieën te verspreiden in de Arabische wereld. Het zojuist besproken werk van al-Bakkay is hier tot op zekere hoogte een voorbeeld van.

In dit kader bespreekt Timani het positieve beeld dat is ontstaan van de kharijieten in het werk van moderne Arabische wetenschappers die de *turath* – het Arabische/islamitische erfgoed – en de kharijieten gebruiken om moderne ideologieën te beschrijven. Timani zegt hierover:

Modern Arab intellectuals have rewritten the Islamic *turath* using the Kharijites as an ideal group to promote certain ideologies, beliefs and religious and political affiliations, such as nationalism, egalitarianism, Islamic fundamentalism, and feminism. These intellectuals believe that the above mentioned ideological trends had already existed in

⁷⁴ *Ibid.*, 47.

the early Islamic culture and therefore cannot be considered alien to Islam.⁷⁵

Een voorbeeld hiervan is het werk van Mahmud Isma'íl die suggereert dat hedendaags fundamentalisme (*al-usuliyya*) geen 'trend' is uit de 20^e eeuw zoals westerse wetenschappers beweren, maar voor het eerst verschijnt bij de kharijieten. De kharijieten zouden volgens hem in opstand gekomen zijn tegen het religieuze en politieke instituut van hun tijd; de Quraysh. Vergelijkbaar hiermee zijn moderne fundamentalisten die ontevreden zijn met de religieus-politieke autoriteit van het al-Azhar instituut⁷⁶ (universiteit in Egypte en centrum van de islamitische intellectuele wereld), dat westerse seculariteit en westerse regimes (kolonialisten) zou tolereren. Isma'íl probeert hiermee aan te tonen dat deze 'fundamentalisten' feitelijk activisten zijn die corrupte regimes proberen te vernietigen en islamitische waarden en normen proberen te herstellen.⁷⁷

Leila Ahmed probeert aan te tonen dat de kharijieten liberaler waren richting vrouwen dan andere moslims, of volken in het algemeen, en pleit hiermee voor feminisme. Zo beschrijft zij onder andere dat de kharijieten vrouwen lieten meevechten en dat ze huwelijken tussen volwassen en negenjarige meisjes verboden. Hiernaast zouden de vrouwen ook gelijkwaardig deel hebben genomen aan het gebed, de pelgrimage en het vasten. Aan de deelname van vrouwen in de oorlog zou een einde zijn gekomen toen orthodoxe moslims assimileerden met niet-Arabieren.⁷⁸

De bekende Arabische linkse intellectueel Hussein Mruwah gelooft dat de eerste kharijieten *peasants* waren die in opstand kwamen tegen hun landeigenaren. Zij begonnen een sociale revolutie tegen de heersende

⁷⁵ *Ibid.*, 93.

⁷⁶ Encyclopaedia Britannica, *Al-Azhar University* (<http://www.britannica.com/topic/al-Azhar-University>)

⁷⁷ Timani, *Modern Intellectual*, 95.

⁷⁸ *Ibid.*, 97.

aristocratische islam (vooral Quraysh). Mruwah beschrijft hen en deze opstand in Marxistische en socialistische termen.⁷⁹ Zo zou er een nieuwe economische structuur ontstaan zijn waarbij veel strijders niet langer een deel van de oorlogsbuit kregen. Dit leidde volgens Mruwah tot een kloof tussen verschillende groepen.⁸⁰

Uit deze verschillende beschrijvingen wordt duidelijk dat verschillende Arabische schrijvers die bepaalde ideologische stromingen aanhangen (hetzij feminisme, socialisme, etc.), deze ideologieën projecteren op de historische kharijieten en zo mogelijk indirect ook op moderne radicale moslimbewegingen.

Conclusie

Net zoals in het westen bestaat er ook onder moderne Arabische en moslimintellectuelen onenigheid over de ontstaansredenen van de kharijieten. Ook hier worden vragen als 'wie waren de *qurra*?' en 'wie dwongen Ali tot arbitrage?' verschillend beantwoord. De tweedeling tussen *qurra*' als ofwel landeigenaren of als koranlezers zien we ook hier terug. Hiernaast zijn de beschrijvingen van Arabische schrijvers ofwel positief ofwel negatief. Er lijkt geen tussengebied te zijn waar het merendeel van de westerse wetenschappers zich begeven. Vooral Arabische schrijvers die de *turath* gebruiken zien in de kharijieten voorlopers van verschillende moderne ideologieën en beschrijven hen in positieve termen. Dit is volgens mij echter wel een lastige opgave in deze tijd, waarin de kharijieten in verband gebracht worden met radicale moslim bewegingen. Hier besteed ik in het volgende hoofdstuk aandacht aan.

⁷⁹ *Ibid.*, 93.

⁸⁰ *Ibid.*, 96.

4. Vergelijkingen tussen huidige radicale moslimbewegingen en de kharijieten

Tegenwoordig worden radicale moslimbewegingen nogal eens vergeleken met de kharijieten. Dit is bruikbaar voor deze scriptie aangezien er over IS nog niet heel veel geschreven is en er duidelijk parallellen zijn tussen bijvoorbeeld IS en Al-Qaeda. Discussies hierover worden zowel binnen een wetenschappelijk kader als binnen een islamitisch-religieus kader gevoerd. Er zijn in dit opzicht dan ook verschillende auteurs die de kharijieten vergelijken met huidige radicale moslimbewegingen als Al-Qaeda, de Moslim Broederschap, en de Al-Takfir wa-l-Hijra Group (vanaf nu Hijra Group). Een aantal van deze auteurs en hun vergelijkingen bespreek ik in dit hoofdstuk.

H.S. Timani bijvoorbeeld vergelijkt de kharijieten en de Hijra Group met elkaar en concludeert dat er (wat betreft ontstaansredenen en ideologische concepten) meerdere overeenkomsten waar te nemen zijn tussen deze twee groepen. Ze worden verondersteld een ideologische achtergrond te delen van waaruit concepten als *al-hakimiyya* (de heerschappij van God), *takfir* en *hijra* de bouwstenen werden van hun overtuigingen.⁸¹

Nelly Lahoud bespreekt in haar werk ook verschillende overeenkomsten tussen de kharijieten en moderne jihadi's. Volgens haar zullen moderne jihadisten hun eigen vernietiging teweeg brengen doordat zij onderling teveel discussiëren en bereid zijn *takfir* op elkaar toe te passen, net zoals de kharijieten eerder deden. Deze zelfde onverschilligheid, die ten grondslag ligt aan de religieuze en politieke behoeftes van de gemeenschap (*jama'a*), is volgens haar ook terug te zien bij de kharijieten.⁸² Johannes Jansen vergelijkt de kharijieten ook met huidige radicale moslims. Ondanks

⁸¹ Timani, *Modern Intellectual*, 99.

⁸² N. Lahoud, *The Jihadis' Path to Self Destruction* (New York: Columbia University Press, 2010), 253.

enkele verschillen zijn er volgens hem tussen beide bewegingen opvallend veel overeenkomsten waar te nemen (negen in totaal). Hiervoor baseert Jansen zich op het werk van de historicus W. Montgomery Watt.⁸³

J.T. Kenney laat in zijn werk zien hoe het label van de kharijieten weer in leven werd geroepen in het religieus-politieke discours van modern Egypte. Dit gebeurde in de jaren '60 bij de opkomst van de Moslim Broederschap. Kenney stelt dat de Egyptische overheid de term kharijieten in dit opzicht gebruikte om een anti-model van opstand in leven te houden dat zo het handelen van de overheid enerzijds legitimeert, en anderzijds niet conformerende (radicale) bewegingen stigmatiseert. Sinds de jaren '80 wordt er volgens Kenney echter op een andere manier gerefereerd aan de kharijieten in het politieke debat in Egypte. Dit zou komen doordat de politiek veranderde en hiermee ook de perceptie van de kharijieten. In plaats van verraders van de staat werden ze nu beschouwd als verraders van de islam. Later werd ook de staat zelf verantwoordelijk gehouden.⁸⁴ Het artikel van Joas Wagemakers is een ander interessant voorbeeld van hoe moslims (tot op zekere hoogte) zelf over deze vraag discussiëren. Hij bespreekt hoe verschillende moderne salafistische stromingen elkaar verwijten ofwel neo-kharijieten of neo-Murji'a te zijn.⁸⁵

⁸³ J.J.G. Jansen, "The Early Islamic Movement of the Kharidjites and modern Moslem extremism: similarities and differences", *Orient: Deutsche Zeitschrift für den modernen Orient* 27, nr. 1 (1986), 133-135.

⁸⁴ Kenney, *Muslim Rebels*, 117-118, 131.

⁸⁵ J. Wagemakers, "'Seceders' and 'Postponers'? An Analysis of the 'Khawarij' and 'Murji'a' Labels in Polemical Debates between Quietist and Jihadi-Salafis", *Contextualising Jihadi Thought*, eds. J. Deol & Z. Kazmi (Londen: Hurst & Co, 2012), 151-153: De Murji'a waren een groep die wat betreft overtuigingen lijnrecht tegenover de kharijieten stonden. Zij kwamen voor het eerst in beeld bij conflicten tussen Ali en Uthman waarin zij weigerden een kant te kiezen. In plaats hiervan kozen ze voor uitstel (*irja'*); ze lieten het aan God over om te beslissen. Dit leverde hen de reputatie van 'uitstellers' op en kwam synoniem te staan aan de groep. Wagemakers legt uit dat de term *irja'* later herleidt werd door de Murji'a naar de Koran; soera 9:106. Hierin staat dat anderen moeten wachten op bevel

Naast de overeenkomsten in ontstaansredenen tussen huidige radicale moslimgroeperingen en de kharijieten heb ik aandacht voor overeenkomsten in hun ideologieën en de discussie onder moslims en de reactie van radicalen. Voordat ik afsluit met een conclusie heb ik aandacht voor het Wahhabisme: een radicale en puriteinse stroming van islam uit de 18^e eeuw. Deze stroming kan via een omweg met Ibn Taymiyya en de kharijieten verbonden worden. De beschrijvingen in dit hoofdstuk maken het makkelijker om de kharijieten en IS later met elkaar te vergelijken.

Overeenkomsten in ontstaansredenen

Volgens Timani zijn er drie factoren die hebben bijgedragen aan het ontstaan van de Hijra Group. Deze factoren zijn volgens hem vergelijkbaar met, of zelfs gelijk aan, de factoren die hebben gedragen aan het ontstaan van de kharijieten. Als eerste noemt hij de historische factor. Huidig islamitisch fundamentalisme zou al vorm gekregen hebben rond 1950, toen de Egyptische overheid de islam gebruikte voor eigen doeleinden. Dit had als gevolg dat het islamisme van de seculiere staat afgewezen werd door islamitische fundamentalisten in hun demonstraties en politiek geweld. Verder merkt Timani op dat dit overeenkomsten vertoont met "... the views expressed by the Kharijites when they accused the Quraysh of using Islam to enforce their political influence over the Muslim community".⁸⁶

Ook Kenney beschrijft dat huidige radicale moslimbewegingen en de kharijieten een historische factor delen. Hij beschrijft, aan de hand van de gematigde Moslim Broederschap schrijver Hilmi, dat de kharijieten eigenlijk

van God. De Murdji'a pasten dit concept initieel toe op politieke conflicten, maar begonnen dit later ook toe te passen op het geloof (*iman*) van mensen. Zij weigerden zich hierover uit te spreken en lieten dit oordeel aan God over. Hiernaast geloofden de Murji'a, in tegenstelling tot de kharijieten, dat *iman* alleen bestond uit geloof in het hart en de bevestiging via spraak. In dit opzicht waren voor handelingen voor hen niet belangrijk en zij geloofden dan ook niet dat een handeling moest bepalen of iemand *kafir* was, of dat grote zonden (*kaba'ir*) iemand niet langer moslim maakte.

⁸⁶ Timani, *Modern Intellectual*, 101.

in opstand kwamen tegen een Joods bestuur plot achter de scenes en in dit opzicht te vergelijken zijn met huidige radicale moslimbewegingen aangezien ook hun gedrag hieruit voort zou komen.⁸⁷

Volgens Lahoud kunnen jihadis in historisch opzicht echter niet vergeleken worden met de kharijieten. De islam die de kharijieten zouden hebben bestreden wordt door de jihadis juist nagestreeft. Voor de jihadis is het namelijk van groot belang dat het kalifaat weer in leven wordt geroepen, terwijl de kharijieten hier juist tegen streden. Hiernaast is in hoofdstuk 2 van deze scriptie te lezen geweest dat voor de kharijieten een kalifaat niet per se noodzakelijk was. Wel komen ze overeen voor wat betreft hun individualistische begrip van religie. Hierdoor bereiken de jihadis volgens Lahoud uiteindelijk hetzelfde uitgangspunt als de kharijieten; namelijk in opstand komen tegen de gevestigde orde.⁸⁸

Als tweede factor noemt Timani economische factoren. De 'economische bevrijding' van Sadat zou namelijk bijgedragen hebben aan de toename in islamitisch extremisme. Het idee dat Sadat de Egyptische economie vrijstelde sprak fundamentalisten niet aan omdat zij dit niet als oplossing zagen voor de afglijdende Egyptische samenleving, mede door de onduidelijkheid over wat hier precies mee bedoeld werd. Volgens Timani zouden de kharijieten vanwege soortgelijke redenen in opstand zijn gekomen zijn:

Similar, economic factors provoked the Kharijites to rise in revolt against the Islamic caliphates. For instance, the Kharijites showed dissatisfaction with the emergence of a landowning class in Syria and with Uthman when he distributed the wealth amongst his relatives. The unequal distribution of wealth and the rise of a class society played a key role in the rise of the Kharijites as an opposing force.⁸⁹

⁸⁷ Kenney, *Muslim Rebels*, 132.

⁸⁸ Lahoud, *Jihadis' Path*, 95.

⁸⁹ Timani, *Modern Intellectual*, 101.

De derde factor die Timani aandraagt voor het ontstaan van de Hijra Group is ideologisch en politiek. Het concept *hakimiyya* van Sayyid Qutb leidde ertoe dat deze beweging de autoriteit van mensen over andere mensen niet langer erkende. Deze autoriteit behoorde alleen aan God toe. Dit vertoont grote overeenkomsten met wat de kharijieten deden nadat bekend werd dat Ali uiteindelijk toch tot arbitrage was over gegaan. Ook zij beriepen zich op *hakimiyya* met hun "no judgement but God's".⁹⁰

Overeenkomsten in ideologie en overtuigingen

De Hijra Group en de kharijieten delen volgens Timani drie ideologische concepten. *Takfir* werd voor het eerst toegepast door de kharijieten na de slag om Siffin. Nadat ze vertrokken uit het leger van Ali bestempelden zij alle niet-kharijieten als *kuffar*. Iets soortgelijks is door de Hijra Group gedaan. Zij hebben de Egyptische overheid en het Egyptische volk beschuldigd van *kufr*. Timani beschrijft aan de hand van de Arabische wetenschapper Sa'd al-Din Sayyed Saleh dat de Hijra group, net zoals de kharijieten eerder, het doden van andere moslims als rechtvaardig zien. Hiernaast zouden ze volgens Saleh op vergelijkbare wijze ook andere moslims die kleine zonden begaan direct bestempelen als *kufr*.⁹¹ Dit klopt echter niet. Zoals te lezen is geweest in hoofdstuk 2 deden de kharijieten dit 'slechts' wanneer er sprake was van *kaba'ir*.

Het tweede ideologische concept dat ze delen is de notie van *hijra*. De kharijieten voerden volgens Timani een *hijra* uit toen ze vertrokken uit het kamp van Ali naar Harura. Later voerden ze er ook een uit richting de Maghrib, waar ze hun eigen samenleving stichtten, ver weg van wat volgens hun niet langer de islamitische samenleving was. De Hijra Group heeft zich ook teruggetrokken uit de (Egyptische) *jahili* samenleving met de wens om een eigen, pure islamitische samenleving te vormen.⁹² Ook Jansen

⁹⁰ *Ibid.*, 102.

⁹¹ *Ibid.*, 105.

⁹² *Ibid.*, 106.

beschrijft aan de hand van Montgomery Watt dat de *hijra* een belangrijk concept was voor de kharijieten en hierin overeenkomen met huidige radicale moslims.⁹³

Het derde concept dat ze volgens Timani delen is de afwijzing van religieuze en politieke autoriteit van mensen over mensen (*hakimiyyat al-bashar*). Veel wetenschappers zouden geloven dat de term *hakimiyya* ontstaan is bij de kharijieten na Siffin, die verschillende vormen van dit woord gebruikten (bijvoorbeeld *hukm*) om politieke conflicten te beslechten. De Hijra Group heeft dit concept ook gebruikt om aan te geven dat er geen wetenschap is behalve God en dat er geen kennis is behalve de Koran.⁹⁴

Lahoud laat hiernaast zien dat huidige radicale moslimbewegingen, net zoals de kharijieten eerder, volgens haar op een dood spoor zitten. Dit zou met name komen door de bereidheid van beide groepen om elkaar onderling te beschuldigen van *kufir* en de bereidheid om op grond hiervan *takfir* op elkaar toe te passen.⁹⁵ Jansen beschrijft in dit opzicht dat elke grote zondaar volgens de kharijieten en huidige radicale moslims *kuffar* is en dat *takfir* daarom toegepast mag worden.⁹⁶ Net zoals de kharijieten worden huidige radicale moslimbewegingen voornamelijk gedreven door hun loyaliteit aan God, met wie ze geloven een persoonlijk contract afgesloten te hebben.⁹⁷

Het label 'kharijieten' wordt door moderne jihadis overigens niet gewaardeerd.⁹⁸ Osama Bin Laden (de voormalige leider van Al-Qaeda die in

⁹³ Jansen, "Islamic Movement", 133.

⁹⁴ Timani, *Modern Intellectual*, 107.

⁹⁵ Lahoud, *Jihadis' Destruction*, 254.

⁹⁶ Jansen, "Islamic Movement", 133.

⁹⁷ Lahoud, *Jihadis' Destruction*, 253.

⁹⁸ *Ibid.*, 30-31: Lahoud merkt hier ook bij op dat: "The Kharijites, it should be said, represent a recent entry into the Western (but not the Arabic) political discourses about Islam, focusing on their role in the acts of terrorism carried out in the name of Islam [...]"

2011 gedood werd bij een inval door het Amerikaanse leger in Pakistan) bijvoorbeeld heeft eerder laten weten dat zij (de jihadis) niets te maken hebben met dergelijke stromingen en dat dergelijke beschuldigingen 'mensen van slag brengen'.⁹⁹

In haar vergelijking beschrijft Lahoud verder onder andere de overtuigingen van de kharijieten. Zij geloofden dat ze een persoonlijk contract met God waren aangegaan en alleen aan hem verantwoordelijkheid af hoefden te leggen. Naast deze individualistische benadering van geloof, dachten de kharijieten ook dat ze de verplichting hadden andere moslims en hun leiders te bekeren. Als deze personen niet tegemoet zouden komen aan de wet van God, was het de plicht van de kharijieten om tegen hen te vechten totdat ze van gedachten veranderden of dood waren. Deze 'gelijkheid' (iedereen bestrijden die geen oprechte moslim is) ging volgens Lahoud zaken als huidskleur en geslacht te boven.¹⁰⁰

Om zich duidelijk te onderscheiden van andere moslims trokken de kharijieten duidelijke grenzen met betrekking tot loyaliteit aan wat volgens hen islamitisch was (*wala'*) en het afstand nemen van wat volgens hen niet islamitisch zou zijn (*bara'*). Dit kwam met name tot uitdrukking in de persoonlijke relaties van groepsleden die zich niet moesten mengen met ongelovigen. Volgens Lahoud sloeg dit al snel om in het toepassen van *takfir*.¹⁰¹ Ook jihadi ideologen definiëren hun grenzen in deze termen. De ware test voor een jihadi zou dan ook zijn of hij bereid is, wanneer dit nodig is, om zijn eigen familie, groep en bijbehorende leden te verlaten en tot *kuffar* te verklaren.¹⁰²

Indeed, the meaning of the label 'Kharijite' is as contested as that of 'terrorist' or 'freedom fighter', and it ultimately lies in the eye of the beholder".

⁹⁹ *Ibid.*, 27.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 47.

¹⁰¹ *Ibid.*, 49.

¹⁰² *Ibid.*, 253.

In tegenstelling tot de kharijieten beweren de jihadis wel trouw te zijn aan de lange klassieke islamitische traditie. Ondanks dat ze daarmee vanuit een tegenovergestelde positie starten, staan ze volgens Lahoud voor hetzelfde dilemma: wat moeten gelovigen doen wanneer ze menen dat het geloof ondermijnd wordt door hun eigen heersers en medemoslims? De reactie van de jihadi's is in dit opzicht gelijk aan die van de kharijieten. Ook zij weigeren namelijk van hun religieuze principes af te stappen. Het voordeel dat de jihadi's hierbij over de kharijieten hebben is dat ze verspreid leven over de wereld.¹⁰³

Het individualisme van de kharijieten, gecombineerd met hun egalitarisme en anti-overheid houding, onderscheidde hen volgens Lahoud van andere moslims. Het imamaat of de imam was volgens hen alleen geldig wanneer zij een extensie van de wil van God waren. Waren zij dit niet, dan mochten ze desnoods met geweld afgezet worden.¹⁰⁴

Met betrekking tot het concept *takfir* haalt Timani ook enkele Arabische wetenschappers aan. Zoals bijvoorbeeld de eerder genoemde Sa'd al-Din Sayyed Saleh die beweert dat *takfir* een 'serieus en gevaarlijk concept is dat een basis heeft in klassieke islamitische sektes als de kharijieten en de sjiieten'.¹⁰⁵ Hiernaast bespreekt Timani dat Umar Abdullah Kamil zowel de kharijieten als huidige radicalen beschuldigt van het volgen van onduidelijke koranteksten. Beide groepen zouden de ware boodschap van de islam volgens hem niet begrijpen. Hij sluit af met de stelling dat moderne extremisten het gedachtegoed van de kharijieten met zich mee

¹⁰³ *Ibid.*, 51: "The advantage they have over the Kharijites is their dispersal across the globe, thereby affording fewer opportunities to experience first-hand the doctrinal differences that divide them. When they are concentrated in a geographical area over an extended period of time, as in the case of Algeria, Iraq of Afghanistan, the jihadis inevitably resort to *takfir*."

¹⁰⁴ *Ibid.*, 75.

¹⁰⁵ Timani, *Modern Intellectual*, 104.

dragen.¹⁰⁶ Ook haalt Timani nog de eerder genoemde Isma'il aan. Ondanks enige kanttekeningen is Isma'il van mening dat de kharijieten aan de basis liggen van huidige radicale bewegingen. Hij concludeert dat het radicale denken van moderne islamitische extremisten hen (net zoals de kharijieten) blind heeft gemaakt voor de basis voorschriften van islam.¹⁰⁷

Dit is tot op zekere hoogte in strijd met de beschrijving van Kenney. Hij richt zich namelijk niet zozeer op de negatieve aspecten van de kharijieten, maar suggereert dat het label 'kharijieten' ook positiever gezien kan worden, namelijk als een beweging waarin een basis gevonden kan worden voor democratie. Hij zegt hier over:

Perhaps the best possible future for the Kharijite image in Egypt is one that I dismissed in the introduction. In her examination of human rights in the Islamic tradition and Muslim societies, Anne Elizabeth Mayer suggested that the Kharijites might serve as a democratic model. Despite their rebellion and unorthodox views, the Kharijites maintained that a leader should be elected by the community, which, Mayer argued, justifies the existence of a democratic principle in early Islam and thus a cultural basis for modern reform.¹⁰⁸

Discussie onder moslims en de reactie van radicalen

Ondanks dat ik met deze scriptie aan wil sluiten bij de wetenschappelijke discussie over de kharijieten wordt hier ook binnen het islamitische en religieuze kader veel over gediscussieerd, bijvoorbeeld in het blog van Abu Aaliyah (de stichter van het Jawziyyah Instituut in Engeland).¹⁰⁹ De auteur

¹⁰⁶ *Ibid.*, 109-110.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 111.

¹⁰⁸ Kenney, *Muslim Rebels*, 183.

¹⁰⁹ A.A. Surkheel, *Khawarij Ideology, ISIS Savagery: Part Two*

(<http://muslimmatters.org/2015/10/08/khawarij-ideology-isis-savagery-part-ii/>, augustus 2015)

legt de nadruk op het gebruik van geweld en de bereidheid om andere moslims tot ongelovigen te verklaren.¹¹⁰

Joas Wagemakers beschrijft hiernaast hoe verschillende moderne salafistische stromingen elkaar onderling verwijten ofwel kharijieten of Murji'a te zijn. Door westerse wetenschappers is het salafisme verdeeld in drie stromingen: de quiëtisten, die politieke acties mijden en zich richten op onderwijs en missionair werk; de politico's, die zich mengen in het politieke debat; en de jihadi-salafisten, die geloven dat geweld hen zal helpen om hun doel (oprecht islamitische heerschappij in moslimlanden) te bereiken. Het zijn de quiëtisten die de jihadi's in het debat met hen bestempelen als neo-kharijieten, en de jihadi's die de quiëtisten op hun beurt weer bestempelen als neo-Murji'a.¹¹¹

De Murji'a waren een groep die wat betreft overtuigingen lijnrecht tegenover de kharijieten stonden. Zij komen voor het eerst in beeld bij conflicten tussen Ali en Uthman waarin zij weigerden een kant te kiezen. In plaats hiervan kozen ze voor uitstel (*irja'*); ze lieten het aan God over om te beslissen. Dit leverde hen de reputatie van 'uitstellers' op en kwam synoniem te staan aan de groep.¹¹²

De kharijieten en jihadi-salafisten vertonen volgens Wagemakers een duidelijke parallel met elkaar als moslims die in opstand kwamen tegen hun heersers. Dit is iets waar de quiëtisten zich zorgen over maken aangezien zij geloven dat kritiek op een leider privé gegeven moet worden. Een van de redenen dat quiëtisten de jihadis ervan beschuldigen hetzelfde te zijn als de kharijieten is hun bereidheid om *takfir* toe te passen op andere moslims en leiders, terwijl ze alleen schuldig zijn aan een grote zonde en niet aan *kufr*. Volgens een deel van de quiëtisten komt deze gewilligheid om een leider tot ongelovige te bestempelen voort uit een misverstand; zij

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Wagemakers, "Seceders", 150.

¹¹² *Ibid.*, 151.

begrijpen de leiders niet en interpreteren hun gedrag daarom als ongeloof in plaats van een grote zonde.¹¹³

De jihadis verdedigen zich hiertegen door te stellen dat zij een heel andere visie hebben op het concept *takfir* dan de kharijieten. Zo stelt de jihadi-salafi geleerde Abu Muhammad al-Maqdisi dat jihadi-salafisten *takfir* alleen toepassen op grond van *kufir* zonden die een persoon verbannen van de islam. De vergelijking met de kharijieten, die geen onderscheid maakten tussen *kufir* en *kaba'ir* (grote zonden), is daarom helemaal fout volgens al-Maqdisi. Wanneer een heerser structureel grote zonden door de *shari'a* te verwisselen (*tabdil*) met een ander wetssysteem toont dit volgens al-Maqdisi de ware, ongelovige intenties van een heerser. Hieruit blijkt volgens jihadi's het ongeloof van de heersers, wat de *takfir* van dergelijke leiders zou rechtvaardigen.¹¹⁴

Ondanks de duidelijke parallellen tussen de jihadi's en de kharijieten, geeft Wagemakers aan dat het totaal plaatje veel genuanceerder is dan dit discours doet vermoeden. Hij zegt hierover:

Jihadi-Salafis do indeed apply *takfir* without confirmation to rulers guilty of *tabdil*, but only because they believe it is a form of *kufir*, not despite their belief that it is only a major sin.¹¹⁵

Toch is het label 'neo-kharijieten' volgens Wagemakers op drie manieren (tactisch) bruikbaar. Allereerst is dit label, zoals in het artikel van Wagemakers te lezen is, grotendeels kloppend. Vooral wanneer het beoordeeld wordt in een kader van 'effectieve beledigingen'. Ten tweede is de redenatie achter deze toeschrijvingen gecompliceerd en moeilijk in

¹¹³ *Ibid.*, 155; mijn beschrijving is hier mogelijk wat kort door de bocht. Een belangrijk punt is namelijk ook dat moslimleiders volgens jihadi-salafisten schuldig zijn aan structurele toepassingen van niet-islamitische wetten doordat ze de *shari'a* vervangen hebben door een ander wetssysteem (*tabdil*). Door dit bewijs van ongeloof zou *takfir* gerechtvaardigd zijn. Sommige quiëtisten zijn het hier mee eens.

¹¹⁴ *Ibid.*, 157.

¹¹⁵ *Ibid.*, 161.

diskrediet te brengen. Ten derde biedt het een plausibel alternatief voor het label *kuffar*, dat volgens Wagemakers absurd is wanneer het toegepast wordt op salafis die zeer religieus zijn. Op grond van deze drie redenen stelt Wagemakers:

The label[...] 'neo-Khawarij' [...] therefore fulfill[s] the need for accusatory epithets but do[es] so in a way that is nuanced enough to be taken seriously. For these three reasons, the label[...] of 'neo-Khawarij' will probably, in spite of [its] not being entirely accurate, continue to be used for quite some time.¹¹⁶

De discussies onder moslims zelf komen verder tot uiting in het werk van Kenney. Hij legt uit dat het negatieve beeld dat is ontstaan van de kharijieten het gevolg is van een doelbewuste poging door middeleeuwse soennitische moslimdenkers, die de kharijieten zagen als gevaarlijk voor de moslimgemeenschap. Hij schrijft hier onder andere over:

Though wrapping themselves in the mantle of religious devotion, Kharijite rebellions are more reflective of an unfounded pious self-righteousness and a fanatical commitment to an unrealistic and unobtainable social purity. In a very real sense, the Kharijites represent within the Islamic tradition all that the dominant Sunni majority came to reject, morally, politically, socially, and theologically. As has been suggested throughout this analysis, the image of the Kharijites is, in large part, the result of a Sunni-controlled vision of the Islamic past. And, for this reason, one must expect that the lessons to be learned from the past will be Sunni lessons, and they will come at the expense of Sunni opponents such as the Kharijites. We have already discussed the none-too-subtle lesson about Kharijism that al-Shahrastani attempted to teach in his heresiographic work. Other medieval thinkers also saw the Kharijites

¹¹⁶ *Ibid.*, 163.

as a heuristic device that could communicate an important message about moderation in religion and respect for established authority.¹¹⁷

Hierdoor zijn de kharijieten in de islamitische traditie vooral bekend komen te staan als rebellen waar een leider gelegitimeerd tegen op kan treden, desnoods met geweld:

As previously shown, knowledge of the original Kharijites has been dramatically affected by the shaping hand of Sunni orthodoxy. It is no accident that “Kharijite” in the tradition denotes illegitimate rebellion and thus legitimates a forceful counter response by Muslim leaders. For this reason, comparing someone in the modern period with the Kharijites is not a neutral, descriptive assessment; it is normatively and politically weighted against rebellion and in favor of the ruling authorities. The violence perpetrated by someone who is a Kharijite is by definition extremist, unlawful, and intolerable. There is no moral flexibility in the designation, unlike the term *mujahidin*, fighters or warriors (from the Arabic word *jihad*), which traditionally has generated debate about whether a cause is just or conditions are right for making war. Whereas *mujahidin* may be fighting in the way of God, Kharijites never are, because they are fighting against God’s legitimate representative rulers on earth.¹¹⁸

Het waren volgens Kenney vooral de sjeiks en vertegenwoordigers van al-Azhar zijn die het model van de kharijieten weer in het leven riepen en dit in eerste instantie toepasten op de Moslim Broederschap en de hieruit voorgekomen radicale splintergroepen in Egypte.¹¹⁹

Onder leden van de Moslim Broederschap (Al-Bahnasawi, Hilmi) ontstond een andere interpretatie van dit discours. Zij wilden zich afzetten tegen de radicale splintergroepen die uit hen voort gekomen waren, maar

¹¹⁷ Kenney, *Muslim Rebels*, 47.

¹¹⁸ *Ibid.*, 90.

¹¹⁹ *Ibid.*, 111.

konden dit slechts beperkt doen omdat huidige radicalen als het 'nageslacht' van de Moslim Broederschap beschouwd kunnen worden. Toch gaven ze tot op zekere hoogte wel kritiek door het label kharijieten te gebruiken ter identificatie van 'militante zondaars' of het label zelfs deels te accepteren. Dit ging dan veelal wel gepaard met de kanttekening dat dit label volgens hen tegelijkertijd aangaf dat er sociale en politieke oorzaken waren waardoor islamitische jongeren zich militant en gewelddadig gingen gedragen.¹²⁰

Sjeik 'Umar 'Abd al-Rahman bijvoorbeeld (geestelijk leider van de *Jama'a Islamiyya* die Sadat doodde en driemaal berecht werd voor zijn rol in deze aanslag; pas veroordeeld bij de derde zitting) gaf een verklaring voor de rechtbank die inzicht biedt in hun positie. Hierin verklaarde hij dat degenen die Sadat gedood hadden geen kharijieten waren. Wanneer een leider de shari'a niet toe paste schoot hij volgens 'Abd al-Rahman tekort aan de islamitische wet en zijn verplichtingen richting de moslimsamenleving. Dit was volgens hem ook van toepassing op Sadat, die de zionisten ondersteund zou hebben en relaties met de grootste vijanden van islam onderhouden zou hebben. De moslims die Sadat aanvielen stonden voor een keuze: trouw zijn aan een leider die in *jahiliyya* verkeert, of tegen hem in opstand komen. Volgens 'Abd al-Rahman was dit niet vergelijkbaar met de kharijieten aangezien die weliswaar in opstand kwamen, maar dat deden tegen een rechtvaardige leider (Ali). Zo'n rechtvaardige leider is tegenwoordig nergens te bekennen, aldus 'Abd al-Rahman.¹²¹

Een andere radicale islamitische denker was Muhammed Abd-al-Salam Faraj (1954-1982). Volgens hem hebben moslims het nagelaten om jihad uit te voeren. Volgens Faraj zou deze jihad tegen de moderne, seculiere overheid gevoerd moeten worden. Faraj vergelijkt de huidige

¹²⁰ *Ibid.*, 133.

¹²¹ *Ibid.*, 138.

moslimheersers met de historische Mongolen, net zoals Ibn Taymiyya deed.¹²² De leiders van islam zouden volgens hem niet oprecht zijn geweest en het volk zo misleid hebben. Faraj draagt in zijn werk een hoop 'bewijs' aan voor redenen om deze leiders te mogen doden. Ook maakt Faraj een interessante vergelijking tussen de Mongolen en de kharijieten:

All Muslim Imams command to fight these [Kharijites]. The Mongols and their likes—the equivalent of our rulers today—are (even) more rebellious against the laws of Islam than those who refused the zakat tax, or the [Kharijites]. . . . Whosoever doubts whether they should be fought is more ignorant of the religion of Islam. Since fighting them is obligatory they have to be fought, even though there are amongst them some who have been forced (to join their pagan ranks).¹²³

Kenney zegt hier over:

Modern rulers, then, are more dangerous in Faraj's estimation than the Kharijites who historically served as the model of rebellion in Islam. And so, in a strange twist of comparative reasoning, he uses the image of the Kharijites to thwart the very people who had benefited from it.¹²⁴

Faraj roept moslims dus op in opstand te komen tegen de overheid wanneer deze vernieuwingen proberen door te voeren in islam, of niet voldoen aan de islamitische wet. Ondanks dat Faraj geen complete afscheiding van de samenleving voorstelt, raad hij moslims wel aan een *hijra* te maken wanneer zij dit als enige mogelijkheid zien.

¹²² R.A. Burns, *Christianity, Islam and the West* (Maryland: University Press of America, 2011), 62.

¹²³ Kenney, *Muslim Rebels*, 135-136.

¹²⁴ *Ibid.*, 136.

Wahhabisme

Moderne jihadisten worden tegenwoordig wel eens beschreven als 'Wahhabisme op steroïden'.¹²⁵ Het Wahhabisme werd vormgegeven door Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab (1703-1792). Hij was een soennitische geleerde in wat we tegenwoordig kennen als Saudi-Arabië. Ibn 'Abd al-Wahhab was sterk beïnvloed door het werk van Ibn Taymiyya, die beschouwd wordt als één van de grootste islamitische geleerden aller tijden onder de salafisten.¹²⁶ Volgens Ibn Taymiyya dienden de Koran en de soenna nauwgezet gevolgd te worden. Hiernaast probeerde hij ook een eigen invulling te geven aan 'ware religie'.

De wederopleving van het gedachtegoed van Ibn Taymiyya onder Ibn 'Abd al-Wahhab kwam 400 later en was deels toe te schrijven aan historische omstandigheden volgens de journalist A.B. Atwan. Ibn 'Abd al-Wahhab voegde zelf ook enkele elementen toe aan deze leer. Zo mochten er geen heiligen vereerd worden, mochten mannen zich niet scheren, mocht er niet gerookt worden, en ook waren muziek instrumenten verboden (*haram*). Volgens het Wahhabisme mogen vrouwen geen leiderschapsposities vervullen. Deze ideologie ligt volgens Atwan aan de basis van het salafisme.¹²⁷

Verschillende (Wahhabistische) ideologische opvattingen worden hier indirect in verband gebracht met huidige radicale moslims, IS en Ibn Taymiyya. E.A. Salem verbindt deze begrippen ook met elkaar. Volgens hem waren de kharijieten en Wahhabi's gemotiveerd door hetzelfde doel en reageerden zij op soortgelijke wijze. Over Ibn Taymiyya zegt hij:

Though he [Ibn Taymiyya] attacked the Khawarij, Ibn Taymiyya was greatly influenced by them, and he can be considered the link between

¹²⁵ A.B. Atwan, *Islamic State: The Digital Caliphate* (Londen: Saqi Books, 2015), 280.

¹²⁶ *Ibid.*, 282; Salafi's zijn degenen die claimen de "vrome voorvaderen" (*al-salaf al-salih*) zo strikt mogelijk en in zoveel mogelijk sferen van het leven na te willen volgen.

¹²⁷ *Ibid.*, 283.

these two movements. He admired their strong attachment to the Qur'an and their ideals of purity; he was enchanted by the moral character of these puritans who 'did not know how to lie'.¹²⁸

Evenals de kharijieten zouden Wahhabisten volgens Salem extreem unitair zijn geweest (strevend naar eenheid), ook wel *muhawiddun* (aanhangers van de eenheid van God) genoemd. Beide bewegingen weigerden heiligen bij naam te noemen en zijn van mening dat alleen de geloofsbelijdenis niet genoeg is om daadwerkelijk moslim te zijn. Ook wat betreft huizing en materieel bezit zijn beide bewegingen zeer simplistisch en puriteins ingesteld.

De Wahhabisten zelf ontkennen elke affiniteit met de kharijieten. Historisch gezien is dit correct volgens Salem, aangezien zij zonder enige invloed van kharijieten ontstaan en gegroeid zijn. Beide zijn volgens Salem echter van dezelfde significantie voor de islamitische geschiedenis en ook zouden beide groepen reageren op dezelfde uitdaging ('puur geloof' dat dreigt ondersteboven gelopen te worden). Hiernaast zijn beide groepen fanatiek, intolerant, zeer strikt, en komen ze op veel doctrinaire punten overeen. Salem sluit af met de opmerking dat: "With certain reservations, it is safe to assume that Wahhabism is the latest manifestation of the old Khariji philosophy".¹²⁹ Dit is relevant omdat te lezen is geweest dat huidige radicale moslimbewegingen verbonden kunnen worden aan het Wahhabisme.

Conclusie

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat moderne radicale islamitische groepen op verschillende manieren vergeleken worden met de kharijieten. De verschillende overeenkomsten zitten in hun individualistische begrip van 'religieus zijn', het afsluiten van een persoonlijk contract met God, het toepassen van *takfir*, het concept *hakimiyya*, het maken van een *hijra*, en

¹²⁸ Salem, *Political Theory*, 23.

¹²⁹ *Ibid.*, 24.

het sterk afbakenen van de grenzen ten opzichte van de buitenwereld. Ook worden de kharijieten verbonden aan de klassieke geleerde Ibn Taymiyya en de leer van Ibn 'Abd al-Wahhab. Wat betreft ontstaansredenen zijn er ook overeenkomsten met de kharijieten aan te dragen, voornamelijk wat de historische context betreft. Dit wordt door overige auteurs echter weer bestreden.

Hierbij wordt ook opgemerkt dat, ondanks dat deze vergelijking grotendeels sluitend is, de daadwerkelijke situatie een stuk genuanceerder is. Zo willen de jihadis feitelijk weer in leven roepen waar de kharijieten tegen streden (het islamitische Kalifaat). Jihadisten verdedigen zich over het algemeen tegen vergelijkingen met de kharijieten en verwijten andere moslims dat zij niet bereid zijn om het juiste te doen. Hiernaast laten ze zich niet negatief uit over Ali of Uthman, iets wat de kharijieten wel degelijk deden. Hiernaast mag duidelijk zijn dat, terwijl de kharijieten zich met name richtte op andere moslims, jihadis zich met hun aanvallen tegenwoordig ook richten op niet-moslims.

Deze inzichten zullen bruikbaar zijn voor de vergelijking tussen IS en de kharijieten omdat er enkele parallellen opgemaakt kunnen worden tussen huidige radicale moslimbewegingen en IS. Voor de uiteindelijke vergelijking is het wel van belang dat ik eerst uiteen zet wat IS precies is en wat hun overtuigingen zijn. Dit doe ik in het volgende hoofdstuk.

5. De Islamitische Staat

On June 29, 2014, the first day of the Islamic holy month of Ramadan, ISIS spokesman Taha Subhi Falaha (Abu Muhammed al-Adnani) announced the leadership of Ibrahim Awwad Ibrahim Ali al-Badri al-Samarra'iyy (Abu Bakr al-Baghdadi). Adnani declared the group would henceforth be known as the Islamic State (IS) and Baghdadi as "Caliph Ibrahim".¹³⁰

Voor veel mensen in het westen was de opkomt van de groepering Islamitische Staat zeer plotseling. Deze groep leek met deze boodschap in 2014 praktisch uit het niets te verschijnen en pleegde een aantal heftige aanslagen binnen Europa. De aanslagen in Denemarken, Frankrijk en recentelijk België schokten veel mensen in het westen. Sinds deze aanslagen is er in het westen dan ook meer politieke en wetenschappelijke interesse in IS ontstaan, net zoals er veel aandacht was voor Al-Qaeda na de aanslagen in de Verenigde Staten.

De Islamitische Staat is echter niet zomaar uit het niets ontstaan. Aan hun ontstaan is een lange geschiedenis voorafgegaan waarin de beweging een aantal keer van naam veranderd is. Deze gebeurtenissen bespreek ik in dit hoofdstuk. Ook heb ik aandacht voor een aantal kernconcepten van IS, de reactie op IS, hun leiders, houding en ideologie. Bij deze bespreking is het belangrijk om te realiseren dat dergelijke aanslagen al jaren een groot

¹³⁰ C.R. Lister, *The Islamic State: A Brief Introduction* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2015), 2; H. Hassan & M. Weiss, *ISIS: Inside the Army of Terror* (New York: Regan Arts, 2015), 1: Op 28 juni 2014 deed al-Baghdadi al een rede in de grote moskee in Mosul, Irak nadat zijn troepen deze plaats hadden ingenomen. Hierbij was hij helemaal gekleed in het zwart en volgens Hassan & Weiss presenteerde hij zich in dit opzicht als legataris van het Abbassieden kalifaat en zijn voorganger Abu Musab al-Zarqawi die dadelijk uitgebreid aan bod zal komen; voor degenen die meer willen weten over al-Baghdadi is het werk van William McCants interessant: *The Believer: How an introvert with a passion for religion and soccer became Abu Bakr al-Baghdadi, leader of the Islamic State* (Washington, DC: The Brookings Institution, 2015).

probleem zijn in het Midden-Oosten. Het gros van de aanslagen van IS (en andere radicale moslimgroeperingen) vindt daar namelijk plaats en niet in Europa. De dreiging van IS is mijn optiek dan ook allereerst een bedreiging voor de stabiliteit in het Midden-Oosten, en in deze hoedanigheid vormen ze een bedreiging voor de stabiliteit in Europa en de stabiliteit in Europese landen op zich.

Geschiedenis

De groepering die nu bekend staat als IS heeft in zijn geschiedenis verschillende veranderingen in naam en leiderschap gekend. Ondanks deze veranderingen zouden de leidende concepten altijd politiek geweest zijn, gekoppeld aan extreem geweld.¹³¹ Hiernaast is *baqiya wa-tatamaddad* (voortduren en uitbreiden) de afgelopen jaren een bekende slogan geweest onder IS-leden. Deze slogan zou precies de fundamentele modus operandi blootleggen van IS en te herleiden zijn tot 1999 in de persoon van de beruchte Abu Musab al-Zarqawi (1966-2006).¹³²

Al-Zarqawi wordt ook wel omschreven als de *founding father* van (het gedachtegoed) van IS. Hij heeft dan ook grote invloed gehad op de ideologische ontwikkeling van IS.¹³³ Toen al-Baghdadi op 28 juni 2014 bij de 'geboorte' van de Islamitische Staat sprak over het kamp van de moslims en de *mujahidun* (heilige strijders) versus het kamp van de joden en de kruisvaarders deed hij dit in termen die eerder ook door al-Zarqawi gebruikt waren.¹³⁴

Al-Zarqawi zelf kwam voor het eerst in contact met het salafisme toen hij door zijn moeder, met een ander doel voor ogen, als 'moeilijke' jongen

¹³¹ Y. Alexander & D. Alexander, *The Islamic State, Combating the Caliphate Without Borders* (Londen: Lexington Books, 2015), 1.

¹³² Lister, *Islamic State*, 5.

¹³³ C. Bunzel, *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State* (Brookings: Centre for Middle-East Policy, 2015), 13.

¹³⁴ Hassan & Weiss, *ISIS*, 1.

(zo is hij onder andere beschreven als 'pooier' tijdens zijn jeugdijaren) naar de moskee werd gestuurd voor bijsturing. Dit had echter een tegenovergesteld effect. Al-Zarqawi radicaliseerde volledig. Volgens veel salafisten en al-Zarqawi waren het westen en de moderniteit de belangrijkste oorzaken voor het verval van de islamitische samenleving. Rond 1992 kwam al-Zarqawi in Jordanië in contact met de salafistische geleerde Abu Muhammed al-Maqdisi – een belangrijk persoon in de ontwikkeling van jihadi-salafisme – die hem intellectueel zou gaan begeleiden.¹³⁵ Zij hadden elkaar al eerder ontmoet in Afghanistan maar kwamen elkaar door omstandigheden weer tegen in Jordanië.

Toen al-Zarqawi in 1999 vrijkwam na een gevangenisstraf van 5 jaar vanwege wapenbezit en de vermoedelijke plannen die hij samen met al-Maqdisi had om een aanslag te plegen, verplaatste hij zich naar Afghanistan.¹³⁶ Na hoogstwaarschijnlijk contact gemaakt te hebben met Al-Qaeda kreeg hij een lening van 200.000 dollar om een trainingskamp op te zetten voor jihadisten. Hier richtte hij zijn eigen beweging op: Jund al-Sham. Al binnen enkele maanden werd deze naam veranderd in Jama'at al-Tahwid wa-l-Jihad (JTWJ).¹³⁷

Na de inval van Amerika in Afghanistan in navolging van de aanslagen op het World Trade Centre, het Pentagon en het neergestorte vliegtuig in Pennsylvania, vocht de JTWJ onder leiding van al-Zarqawi samen met Al-Qaeda tegen de Amerikanen. Tegen de tijd dat Amerika in 2003 Irak binnenviel had al-Zarqawi een kleine basis opgezet in Sulaymaniyya, een provincie in het noorden van Irak. Ze waren het doelwit van de eerste luchtaanvallen en dit conflict zou al-Zarqawi uiteindelijk 'definiëren als persoon'. De JTWJ richtte zich uiteraard op Amerikaanse militaire doelen,

¹³⁵ Lister, *Islamic State*, 3.

¹³⁶ Hassan & Weiss, *ISIS*, 8; voor een uitgebreide beschrijving hierover zie: J. Wagemakers, "A Terrorist Organisation that Never Was: The Jordanian 'Bay'at al-Imam" Group", *Middle East Journal* 68, nr. 1 (2014), 59-75.

¹³⁷ Lister, *Islamic State*, 6; Hassan & Weiss, *ISIS*, 13.

maar hiernaast richtte ze zich zoals gezegd ook sterk op sjiitische doelen, aangezien sjiieten volgens al-Zarqawi de grootste bedreiging waren voor soennitische macht in Irak. Hiervoor refereerde hij geregeld aan de Syrische geleerde Ibn Taymiyya en diens waarschuwing met betrekking tot de sjiieten.¹³⁸ Deze focus op sjiieten is ook nu nog terug te zien bij IS en dit is duidelijk de invloed geweest van al-Zarqawi.

In 2004 werd de JTWJ actiever en voerden ze verschillende zelfmoord aanslagen uit. Hiernaast begon al-Zarqawi een gevreesde reputatie te ontwikkelen vanwege het ontvoeren en onthoofden van buitenlanders. In september 2004, na maanden van onderhandelen, plaatste de JTWJ zich onder het bewind van Al-Qaeda en bin Laden. De groep kwam vanaf dit moment bekend te staan als "Al-Qaeda in Irak" (AQI). De relatie tussen al-Zarqawi en Al-Qaeda was echter moeizaam, vooral vanwege de neiging van veel AQI-leden om zeer gewelddadig te werk te gaan en sjiieten als voornaamste doelwit te nemen. Dit zou behalve onnodig ook niet goed zijn voor het publieke imago van Al-Qaeda. Hiernaast had Osama Bin Laden (1957-2011), ondanks het samenwerkingsverbond, problemen met de 'arrogantie' en 'rigide visie' van al-Zarqawi.¹³⁹

Wat al-Zarqawi en Bin Laden beiden echter begrepen was dat het niet per se jihad was dat een bedreiging kon vormen voor democratische overheden maar soennitisch revanchisme.¹⁴⁰ In dit opzicht speelde al-Zarqawi vooral in op de sjiieten die de soennieten volgens hem zowel religieus als politiek zouden onderdrukken.¹⁴¹ Ook maakte al-Zarqawi 'indruk' met zijn op televisie getoonde onthoofdingen. In dit opzicht probeerden zowel al-Maqqdisi als de opvolger van Osama Bin Laden als leider van Al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri, al-Zarqawi meer dan eens bij te sturen.

¹³⁸ Lister, *Islamic State*, 7-8.

¹³⁹ *Ibid.*, 9; Alexander & Alexander, *Islamic State*, 3; Hassan & Weiss, *ISIS*, 11.

¹⁴⁰ Hassan & Weiss, *ISIS*, 25.

¹⁴¹ *Ibid.*, 29.

Hij bleef echter gewelddadig te werk gaan zonder tegemoet te willen komen aan zijn criticasters.¹⁴²

Toch trok AQI veel volgers en steun aan, vooral van andere groeperingen in Irak. Dit kwam zo omdat Al-Qaeda aan populariteit aan het verliezen was en al-Zarqawi de populaire en ambitieuze missie had om een islamitisch kalifaat te stichten.¹⁴³ Op 15 januari 2006 voegde AQI zich dan ook samen met vijf andere groepen. Deze beweging kwam bekend te staan als Majlis Shura al-Mujahidin (MSM). Al-Zarqawi werd in juni 2006 gedood door een luchtaanval van het Amerikaanse leger. Dit bleek de doodsteek voor het voortbestaan van MSM en ook het plan van al-Zarqawi voor een islamitische staat kreeg na zijn dood veel tegenslagen te verduren.¹⁴⁴ Al-Zarqawi werd opgevolgd door Abu Hamza al-Mujahir die kort hierna de Islamitische Staat van Irak oprichtte (ISI). ISI werd hierna onder de controle gesteld van Abu Umar al-Baghdadi.¹⁴⁵

In 2010 werden zowel al-Mujahir als Abu Umar al-Baghdadi gedood bij een inval in een ISI onderduikpunt. Ook dit was weer een tegenslag voor het oprichten van een islamitische staat. Abu Bakr al-Baghdadi (de man uit de inleiding van dit hoofdstuk) werd toen de leider van ISI. In samenwerking met Ayman al-Zawahiri richtte ISI in januari 2012 Jabhat al-Nusra op in de hoop zo invloed uit te kunnen oefenen op het conflict in Syrië, waar de bevolking in opstand was gekomen tegen het regime van President Bashar al-Asad, dat al jarenlang heerste. Toen mensen in opstand kwamen vanwege onder andere een gebrek aan banen en toekomstperspectief werden er veel gemarteld. Dit leidde uiteindelijk tot hevige rellen en een opstand.¹⁴⁶

¹⁴² C. Bunzel, *Paper State*, 14-15.

¹⁴³ *Ibid.*, 16.

¹⁴⁴ J.M. Berger & J. Stern, *ISIS: The State of Terror* (New York: HarperCollins Publishers, 2015), 33.

¹⁴⁵ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 5.

¹⁴⁶ Berger & Stern, *ISIS*, 40.

Jabhat al-Nusra zou de belangen van Al-Qaeda in Syrië gaan vertegenwoordigen en proberen daar invloed uit te oefenen. In april 2013 bracht al-Baghdadi een bericht naar buiten waarin hij stelde dat ISI en Jabhat al-Nusra zich samen zouden voegen tot de "Islamic State of Iraq and al-Sham (de Levant)", ofwel ISIS.¹⁴⁷ Deze berichtgeving werd echter tegengesproken door de leider van Jabhat al-Nusra. In de onduidelijkheid die ontstond in navolging van deze gebeurtenissen voegden veel leden van Jabhat al-Nusra zich bij al-Baghdadi en ISIS. Al-Zawahiri gaf het bevel aan al-Baghdadi om zich terug te trekken naar Irak en Syrië over te laten aan Jabhat al-Nusra. De reactie van Baghdadi was dat hij de leiding had over de Islamitische Staat van Irak en Syrië en dat hij hiernaast weigerde de grenzen te erkennen die door het Sykes-Picot verdrag waren opgesteld. In februari 2014 brak Al-Qaeda dan ook definitief met ISIS.¹⁴⁸

Op 29 juni 2014 riep ISIS/ISIL zichzelf simpelweg uit tot IS en zij claimden dat al-Baghdadi hun rechtmatige kalief was. Dit bericht ging gepaard met een heus media-offensief, waarvan de belangrijkste een geluidsopname was die op 29 juni 2014 verspreid werd in vijf talen. In deze boodschap werd de stichting van het kalifaat uitgeroepen. Dezelfde dag werden er door IS ook video's verspreid met de titels "Breaking the Borders" en "The End of Sykes-Picot". In deze video's is te zien hoe op fysieke wijze de grens tussen Syrië en Irak 'kapotgemaakt' wordt.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Ook kan er naar ISIS verwezen worden als ISIL; de L staat in dit geval voor "de Levant"; een gebied in het Midden-Oosten dat bestaat uit Syrië, Libanon, Jordanië, Israël en de Palestijnse autonome gebieden en delen van Turkije.

¹⁴⁸ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 7.

¹⁴⁹ Lister, *Islamic State*, 22; Hierbij kan opgemerkt worden dat IS zichzelf duidelijk presenteert als de beweging die eindelijk een einde heeft gemaakt aan de grenzen van het Sykes-Picot verdrag van 1916 (het geheime verdrag tussen Frankrijk en Groot-Brittannië na WO I waarbij er grote gebieden in het Midden-Oosten verdeeld werden) waarin volgens sommigen zo'n beetje alle problemen in het Midden-Oosten geworteld zijn. Ondanks het feit dat dit schromelijk overdreven is, wordt IS zo een soort emancipatoire beweging tegen

Toch was dit volgens sommigen, in termen van islamitische legitimiteit, een gewaagde onderneming aangezien een islamitisch kalifaat per definitie de hele “moslim wereld” moet beslaan. Hierover wordt door Lister gezegd dat:

...the hypothetical return of a Caliph in Islamic jurisprudence implies a large degree of Muslim unity, with these united Muslim masses willingly pledging allegiance to him. This is the fundamental mistake of [IS], a fatal flaw for their theological credentials.

Volgens Lister staat het IS vrij om een islamitische staat uit te roepen, zoals bijvoorbeeld ook de Taliban in Afghanistan deed. Door echter een kalifaat uit te roepen voor de moslims die onder hun heerschappij vallen (wat ‘slechts’ in de tientallen miljoenen loopt uit een wereldwijde moslimpopulatie van ongeveer anderhalf miljard) zouden ze elke notie van eenheid of gezamenlijke representatie met de grond gelijk maken.¹⁵⁰ Ook Mohammed al-Maqdisi sprak zich hierover uit en stelde dat een kalifaat niet tot leven komt door het simpelweg aan te kondigen, maar door een eed van trouw (*bay’a*) van de mensen en geleerden te krijgen. Volgens al-Maqdisi is iemand zonder deze eed weliswaar de leider van een emiraat maar niet de leider van een kalifaat voor alle moslims.¹⁵¹

Toch weten leden van IS zich goed tegen dergelijke kritiek te verdedigen. Zo wordt er door hen bijvoorbeeld beargumenteerd dat het oprichten van een kalifaat een profetische institutie is die geen controle over alle moslim gebieden vereist om geldig te zijn. Zolang de ambitie om dit te bereiken er wel is zou dat geen problemen met zich mee brengen. Hiernaast wordt veelal de (veronderstelde) legitieme *bay’a* van de volgers van al-

overheersende regimes en het kolonialisme. Dit vertoont tot op zekere hoogte parallellen met wat er door sommige Arabische schrijvers over de kharijieten geschreven wordt.

¹⁵⁰ *Ibid.*, 22-23.

¹⁵¹ J. Wagemakers, “What should an Islamic State Look Like? Jihadi-Salafi debates on the War in Syria”, *The Muslim World* 106 (2016), 519.

Baghdadi aangehaald en het feit dat hij aan alle criteria van kalief en imam zou voldoen.¹⁵²

Ideologie

De Islamitische Staat wordt in de literatuur beschreven als: "a Sunni Salafist jihadist organization that seeks to establish a transnational caliphate based on its strict interpretation of sharia".¹⁵³ Hiernaast wordt er opgemerkt dat: "Ultimately, IS's political project is geared to establishing a Sunni Islamic state. Therefore non-Sunnis receive minimal rights, if any".¹⁵⁴

Er zijn een aantal ideologische concepten die een belangrijke plek innemen bij een bespreking van IS. Dit zijn *takfir* (o.a. besproken in hoofdstuk 3), islamisme, salafisme, jihadisme en het Wahhabisme (besproken in hoofdstuk 4). Islamisme is de ideologische veronderstelling dat de legitimiteit van een politieke orde afgeleid moet worden van de islam. Salafisten geloven dat hun orde alleen legitiem is wanneer bepaalde historische islamitische processen (uit de tijd van de Profeet Mohammed en de eerste drie generaties moslims) nagebootst worden. Het salafisme kan los van de politieke islam gezien worden. Onder jihad valt, zoals eerder te lezen is geweest, het idee dat het gebruik van geweld toegestaan is, of zelfs verplicht. Het Wahhabisme, gecombineerd met het gedachtegoed van de 14^e-eeuwse islamitische geleerde Ibn Taymiyya, is volgens sommigen het ideologische erfgoed van IS.¹⁵⁵

IS verlangt er dan ook naar om een wereld te creëren die lijkt op die van de profeet Mohammed en zijn directe volgers – de vier 'rechtgeleide kaliefen'. Ook IS maakt gebruik van eenzelfde soort geweld (o.a. kruisgingen en onthoofdingen) als in deze periode voorkwam en hiernaast heffen ze een belasting voor personen die een andere religie aanhangen

¹⁵² *Ibid.*, 510.

¹⁵³ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 33-34.

¹⁵⁴ Lister, *Islamic State*, 47.

¹⁵⁵ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 33.

(*jizya*). Hiernaast heeft IS een vijf-stappen plan waarvan de *hijra* de eerste stap is.¹⁵⁶ Deze ideologie van IS wordt door Bernard Haykel, verbonden aan Princeton University, beschreven als een 'ongetemde' vorm van Wahhabisme.¹⁵⁷

Naast de opvatting dat er een kalifaat gesticht moet worden met strikte shari'a-wetgeving, wijzen sommige auteurs erop dat IS zich ideologisch gezien ook sterk richt op het einde der tijden. Ze geloven dat er twaalf legitieme kaliefen zullen zijn waarvan al-Baghdadi de achtste is. Dit, gecombineerd met hun overtuigingen en hun bereidheid om hiervoor te sterven (martelaarschap), zorgt ervoor dat IS-ideologen en -strijders het einde der tijden proberen te versnellen. IS gelooft in dit opzicht dat er een strijd zal zijn tussen moslims en de kruisvaarders in de plaats Dabiq (in de Syrische provincie Aleppo) voordat het einde der tijden ingeluid wordt.¹⁵⁸ Zoals eerder in dit hoofdstuk te lezen is geweest willen ze tot dit moment echter overleven (*baqiya*).

Imams in west-Irak en oost-Syrië die verbonden zijn aan IS preken hiernaast over strikt monotheïsme (*tahwid*) en *al-wala' wa-l-bara'* (uitgelegd in het hoofdstuk over de kharijieten). *Tahwid* is in dit opzicht ook één van de ideologische pijlers van IS en verklaart hun focus op de 'veelgodenaanbidders'. Door aspirant leden van IS moet zelfs een tekstboek over monotheïsme geleerd en begrepen worden als ze het rekruteringsproces willen doorkomen. In dit zelfde document is er een hoofdstuk opgenomen over de voorwaarden voor *la illah ha ill Allah* (er is geen godheid behalve God).¹⁵⁹

¹⁵⁶ Lister, *Islamic State*, 52.

¹⁵⁷ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 34.

¹⁵⁸ Hassan & Weiss, *ISIS*, 174-175.

¹⁵⁹ A.J. Al-Tamimi, *Islamic State Training Camp Textbook: "Course in Monotheism" - Complete Text, Translation and Analysis* (<http://www.aymennjawad.org/17633/islamic-state-training-camp-textbook-course-in>, juli 2015); Hassan & Weiss, *ISIS*, 35.

Hiernaast maakt IS gebruik van bepaalde strategieën om religieuze legitimiteit te claimen. IS, toen nog bekend als ISI, veranderde rond 2011 van strategie en begon ook in te spelen op het verwantschap van hun leiders met de Quraysh (een groot verschil met de kharijieten):

ISI also shifted strategy, initiating an information campaign reemphasizing the legitimacy of its Islamic state project. In particular, it stressed Abu Omar al-Baghdadi's alleged membership in the Qurayshi [sic!] tribe, which according to Islamic tradition will produce the next caliph. Although Baghdadi was killed along with AQI leader Abu Ayyub al-Masri on April 18, 2010, his replacement as ISI leader, Abu Bakr al-Baghdadi, is also allegedly a Qurayshi [sic!]. Similarly, ISI at times compared its political and territorial influence with that of the Prophet Muhammad during his time in Medina, thereby claiming religious legitimacy.¹⁶⁰

Volgens al-Baghdadi is de wereld verdeeld in twee kampen. Enerzijds zijn er de jihadisten en andere moslims, anderzijds zijn er 'de joden', Rusland, Amerika en hun bondgenoten. Deze visie, die deels ook toegeschreven kan worden aan het gedachtegoed van de geleerde Ibn Taymiyya, benadrukt dat de wereld voor leden van IS verdeeld is in de *dar al-islam* en de *dar al-harb*. In deze context staat IS lijnrecht tegenover veel andere moslims en niet-moslims. Sjiïeten worden als afvalligen beschouwd die het geloof verlaten hebben en hierdoor erger zijn dan ongelovigen of ketters. Hiernaast richt IS zich ook op een aantal specifieke soennitische groepen die als tegenhangers van het salafisme beschouwd kunnen worden. Moderne grenzen worden door IS niet erkend; zij willen simpelweg een staat gebaseerd op de shari'a in welk gebied ze ook kunnen veroveren.¹⁶¹

¹⁶⁰ Lister, *Islamic State*, 15.

¹⁶¹ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 36.

Houding

De Islamitische Staat is mede populair geworden door een houding die tot op zekere hoogte als sociaal bestempeld kan worden. Nadat IS in juli 2014 meer gebieden in handen kreeg verlaagden ze bijvoorbeeld de prijs van brood van 200 Syrische pond naar 45 Syrische pond. Hiernaast stelde IS het verplicht voor bakkerijen om aan *zakat* te doen voor de armen ('armoedebelasting', in dit geval door het geven van voedsel). Ook richtte IS een ziekenhuis op in Mosul waar mensen gratis gezondheidszorg konden ontvangen en stelde ze een limiet aan maandelijkse huurprijzen.¹⁶²

Openbaar vervoer (de bus) wordt kosteloos aangeboden door IS en ook repareren ze wegen, trottoirs en overige infrastructuur. Ook zijn er eethuizen voor de armen, delen ze brood uit op straat, en proberen ze mensen van elektriciteit te voorzien. Ook voorzien ze in (uitsluitend islamitisch) onderwijs voor jongeren. IS probeert in dit opzicht feitelijk dezelfde verantwoordelijkheden op zich te nemen als een natiestaat doet.¹⁶³

Hiernaast bevinden zich in IS grote hoeveelheden buitenlandse strijders. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat veel van de propaganda van IS gericht is op de *hijra* naar het kalifaat en dat deze boodschap gehoor vindt bij veel jongeren.¹⁶⁴ Naar schatting waren er in 2015 ongeveer 25.000 buitenlandse strijders, afkomstig uit 100 verschillende landen, actief als jihadist in het Midden-Oosten.¹⁶⁵ Dit wordt tegengesproken door andere bronnen die menen dat het praktisch onmogelijk is om deze vraag te beantwoorden.¹⁶⁶ Deze strijders kunnen onafhankelijk van etniciteit doorgroeien in de organisatie en hebben tot op zekere hoogte eigen inspraak, bijvoorbeeld wanneer ze niet-islamitisch

¹⁶² Lister, *Islamic State*, 47-48.

¹⁶³ *Ibid.*, 48.

¹⁶⁴ Atwan, *Digital Caliphate*, 229.

¹⁶⁵ Alexander & Alexander, *Islamic State*, 167.

¹⁶⁶ Berger & Stern, *ISIS*, 78-79.

gedrag bij hun groepsgenoten of leiders denken waar te nemen en *takfir* op hen toe passen.

Ook voegen zich steeds meer vrouwen bij IS. IS rekruteert en radicaliseert hen om hen aan te laten sluiten bij de *jihad*. Toch vechten zij veelal niet mee maar trouwen ze met IS-strijders en zijn ze zo verantwoordelijk voor de volgende generatie strijders. Deze radicalisering en rekrutering vindt vooral plaats via de sociale mediacampagne van IS. De propaganda voor vrouwen is vooral gericht op de voldoening die het leven van een jihadist zou geven. De radicalisering en rekrutering van mannen is echter veelal gericht op geweld en de beloningen voor het martelaarschap.¹⁶⁷

Toch zijn er onder de leden van IS ook vrouwen die een actievere rol innemen. Zo zijn er een aantal vrouwenbrigades (bijvoorbeeld de Khansaa Brigade in Raqqa, Syrië), die dienst doen als een soort moraliteitspolitie voor vrouwen. Zo arresteren ze en slaan ze soms vrouwen die geen mannelijke begeleiding hebben op straat, of wiens sluier niet genoeg bedekt. Ook helpen ze soms mee bij controles en fouilleren ze de islamitische vrouwen omdat mannen dit niet mogen. Deze brigades bestaan veelal uit de vrouwen van de buitenlandse vechters in Syrië. Ze zijn met name ontstaan omdat mannen zich soms vermomden met boerka's waardoor ze niet onderzocht mochten worden. Hiernaast dienen de vrouwen soms als 'lokmiddel' voor jonge jihadisten.¹⁶⁸

Reactie op IS

Het lijkt relevant om op te merken dat het merendeel van alle moslims en hun leiders het gedrag en de acties van IS veroordelen. Over het algemeen wordt er kritiek geuit dat IS de traditionele islam niet begrijpt en verkeerd vertegenwoordigt. Zo is IS door de Groot Mufti (de hoogste autoriteit binnen de islamitische religieuze wetgeving) van Saoedi-Arabië uitgeroepen tot

¹⁶⁷ *Ibid.*, 187.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 188.

staatsvijand nummer één en hiernaast werd verklaard dat hun ideeën en overtuigingen niets met de islam te maken zouden hebben. Eenzelfde soort verklaring is afgelegd door de Groot Mufti van Egypte. Ook in het anti-moslim-extremistische blad *Haqiqah* werden leden van IS vergeleken met personen die islam oppervlakkig bestudeerd zouden hebben. Hierdoor ontstonden er bij deze personen, net zoals bij de leden van IS, eigen ideeën en fantasierijke interpretaties die veelal sterk afweken van islamitische principes. Volgens Alexander en Alexander zijn veel van de kenmerken in de vrouwen en mannen die deel uitmaken van IS vergelijkbaar met de kharijieten omdat zij een islamitische staat willen stichten zonder daarvoor enige islamitische of wettelijke rechtvaardiging te hebben.¹⁶⁹

Ondanks deze kanttekeningen wordt er door sommigen ook opgemerkt dat wat IS doet wel degelijk islamitisch is. Zo zegt Graeme Wood (docent bij de Yale University) hier over:

The reality is that the Islamic State is Islamic. Very Islamic. Yes, it has attracted psychopaths and adventure seekers, drawn largely from the disaffected populations of the Middle East and Europe. But the religion preached by its most ardent followers derives from coherent and even learned interpretations of Islam.¹⁷⁰

Ik ben persoonlijk van mening dat beide standpunten in overweging genomen moeten worden bij het beoordelen en bestuderen van IS. Het is in dit opzicht volgens mij duidelijk dat veel moslims tegen IS zijn, tenslotte zijn moslims ook vaker slachtoffer van hun aanvallen, maar dat je hiernaast ook niet kunt zeggen dat IS als een verschijnsel gezien moet worden dat los staat van islam. IS-ideologen komen in dit opzicht welbeslagen ten ijs en weten zich goed te verdedigen tegen degelijke kritiek. Ik denk dat dit

¹⁶⁹ *Ibid.*, 37.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 34; G. Wood, *What ISIS Really Wants* (<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>, maart 2015).

een belangrijk punt is omdat dit ontkennen alleen maar bijdraagt aan het vergroten van een actueel probleem (huidig moslimradicalisme) omdat het zo onbespreekbaar gemaakt wordt aangezien kritiek al snel als 'islamofobie' getypeerd kan worden.

Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik besproken wat de Islamitische Staat nu eigenlijk is. Aan de hand van deze beschrijving is duidelijk geworden dat IS niet 'plots' is verschenen, alhoewel dat voor veel personen in Europa wel zo lijkt. Hier is een lange voorgeschiedenis aan vooraf gegaan en IS heeft in dit opzicht verschillende naamsveranderingen ondergaan. Ze worden getypeerd als soennieten, salafisten, en jihadisten die als doel hebben om een transnationaal kalifaat op te richten, onderhevig aan strikte shari'a wetgeving. Ook doet IS beroep op hun verbondenheid aan de stam van de profeet Mohammed (Quraysh). De belangrijkste ideologische concepten van IS zijn *takfir*, *hijra*, *al-wala' wa-l-bara'*, het gedachtegoed van Ibn Taymiyya en het Wahabbisme. Hiernaast kan er tot op zekere hoogte ook bepleit worden dat IS als een egalitaire beweging (verwelkomen in dit opzicht moslims van alle kleuren) en sociale beweging (verlagen van de broodprijzen, sociale zorg) getypeerd kan worden.

Alle hoofdstukken hebben tot nu toe bijgedragen aan het beantwoorden van de hoofdvraag. Met dit opgezette kader in het achterhoofd is het nu tijd om in het volgende hoofdstuk te bekijken of de kharijieten en IS eigenlijk wel met elkaar te vergelijken zijn – zoals tegenwoordig veel gebeurt – en of dit label eigenlijk wel van toegevoegde waarde is.

6. De kharijieten en de Islamitische Staat

Tot zoverre heb ik de kharijieten, hun ontstaansgeschiedenis en hun overtuigingen besproken. Ook heb ik aan de hand van relevante literatuur beschreven hoe huidige radicale moslimbewegingen met hen in verband gebracht kunnen worden. Hiernaast heb ik IS beschreven. Aan de hand van deze beschrijvingen kan er nu een vergelijking gemaakt worden tussen de kharijieten en de Islamitische Staat.

Om te zien of beide bewegingen met elkaar vergeleken kunnen worden en of IS in dat opzicht een moderne variant van de kharijieten is, kijk ik naar de overeenkomsten en verschillen in ontstaansgeschiedenis, doel, grondslag, houding, ideologisch erfgoed, ideologische concepten en de receptie van beide bewegingen. Hierbij baseer ik me zoals gezegd op de voorgaande hoofdstukken en haal ik in een enkel geval ook nieuwe literatuur aan.

Ontstaansgeschiedenis

Op het eerste oog lijkt de ontstaansgeschiedenis van beide groepen zeer verschillend te zijn. Zo ontstonden de kharijieten in de 7^e eeuw en is IS een beweging waarvan het ontstaan te herleiden is tot de jaren '90 van de vorige eeuw. Toch vallen er naast de verschillen ook overeenkomsten tussen beide bewegingen op te merken. Zo wordt veelal verondersteld dat beide bewegingen in opstand kwamen tegen de gevestigde orde. Dit is volgens mij echter een zwak argument aangezien de kharijieten op basis hiervan met wel 100 andere gewelddadige historische groepen vergeleken kunnen worden.

Huidig fundamentalisme en radicalisme in het Midden-Oosten is grotendeels tot bloei gekomen in Egypte rond 1950. Zoals te lezen is geweest laat het werk van Kenney zien dat de Egyptische overheid tot ongeveer de jaren '90 de islam gebruikte voor politieke doeleinden, onder andere door het label 'kharijieten' te gebruiken. Zoals duidelijk zal worden is dit label volgens mij echter beperkt bruikbaar wanneer dit toegepast

wordt op de kharijieten. Timani beschrijft ook de rol van de Egyptische overheid en draagt het zelfs aan als mogelijke reden voor het ontstaan van huidig religieus fundamentalisme en radicalisme. Dit fundamentalisme was vooral gericht tegen de seculiere overheid. Ook IS komt in dit opzicht in opstand tegen de overheid van Syrië en andere landen in het Midden-Oosten en het seculiere westen (de gevestigde orde).¹⁷¹ Dit is te vergelijken met de opstand van IS tegen onder andere het kolonialisme. Ook zij worden soms namelijk verondersteld tegen een plot achter de schermen in opstand te zijn gekomen (Sykes-Picot).

Religieuze redenen speelden een belangrijke rol speelde bij het ontstaan van de kharijieten en het aantrekken van leden. Voor IS was dit in eerste instantie ook zo. Inmiddels is het echter zo dat, sinds IS zijn territoriale ambities bereikt heeft, veel aanhangers IS steunen op grond van hun politieke project en ambities.¹⁷² Dit is een groot verschil met de kharijieten, die niet dergelijke duidelijke politieke doelen en ambities hadden. Zij waren waarschijnlijk vooral religieus gemotiveerd (zie hiervoor hoofdstuk 2).

Uit het eerste deel van de scriptie kan opgemaakt worden dat de kharijieten volgens veel van de aangehaalde auteurs ook in opstand kwamen tegen de gevestigde orde van die tijd (de Quraysh), die de islam volgens hen verkeerd naleefde. Vanuit dit vertrekpunt wordt buiten de wetenschap tegenwoordig meer dan eens de vergelijking opgemaakt tussen IS en de kharijieten. Een goed voorbeeld hiervan is een interview met de Koning van Jordanië, Abdullah II. In dit interview beschrijft hij IS/ISIL als *khawarij* en roept hij wereldleiders op samen de strijd tegen hen aan te gaan:

There is an understanding inside of Islam that these are what we call the *khawarij* – the outlaws of Islam. We are having a better

¹⁷¹ Berger & Stern, *ISIS*, 241.

¹⁷² Hassan & Weiss, *ISIS*, 162.

understanding in this dialogue inside of Islam that this is a threat to the very core of our religion. And this is the challenge that I think we have had with the West when many at times were asked: are you a moderate Muslim or an extremist Muslim. No, I am a Muslim, these people are *khawarij*. And I think this is a debate that has taken a while to happen inside of Islam.

And I think the problem is the interpretations you get from the West is sort of the horror that they may do to the West. It's what they are inflicting on fellow Muslims which is what is shocking to all of us. So, again, if you look at Islamic history, *khawarij* in a way have never lasted. Once people understand who they are; it's a blink of an eye.

The problem is we have to put the global differences aside. We need the rest of the world to work with us in this direction. This is why I say it is Muslims, Christians, Jews, other religions, all of us fighting this global fight together. It is a war inside of Islam, it is our civil war, but we cannot do it by ourselves.¹⁷³

Een kritische kanttekening bij deze vergelijkingen is echter dat de kharijieten specifiek in opstand kwamen tegen Ali (en vermoedelijk ook bij de moord op Uthman betrokken waren) en zich niet eerder lijnrecht tegenover de Quraysh geplaatst hebben. Sterker nog, ze waren erg positief over de Profeet Mohammed zelf, Abu Bakr en Umar. Hiernaast waren ze ook onder de Umayyaden en de Abbassieden nog altijd even opstandig. Het is daarom opvallend dat al-Baghdadi zich bij zijn rede kleepte als een Abbassied.

Het lijkt er dan ook op dat de kharijieten niet zozeer specifiek in opstand kwamen tegen de Quraysh (waar jaren geen problemen mee waren en tenslotte moeten deze kharijieten ook bestaan hebben voor Uthman en

¹⁷³ I. Kumar, *Full Interview with King Abdullah II of Jordan* (<http://www.euronews.com/2015/11/11/full-interview-with-king-abdullah-ii-of-jordan/>, november 2015).

Ali), maar tegen de beslissing van Ali vanwege religieuze factoren of eigenbelang, waarschijnlijk op grond van economische factoren. Hiernaast is IS ook positief over het beleid van Ali. Dit is dan ook een groot verschil tussen beide bewegingen die veelal onopgemerkt blijft. Wel komen IS en de kharijieten overeen in het feit dat ze beide de autoriteit van mensen niet langer erkennen (*hakimiyya*) en dat dit een belangrijke factor is geweest voor hun ontstaan.

Wat betreft economische factoren zijn er door de behandelde auteurs overeenkomsten aangedragen tussen de kharijieten en huidige radicale moslimbewegingen. Ondanks de verschillende beschrijvingen van de kharijieten is het duidelijk dat er een groep bestond die ontevreden was met het beleid van Uthman vanwege zijn nepotisme en favoritisme. Toen zij (veelal beschreven als *qurra'*) later ook 'hun' gebieden verloren kwamen zij vermoedelijk in opstand en hoopten ze via de bespreking met Ali alsnog voordelen te behalen. Zoals te lezen is geweest in hoofdstuk 4 kwamen fundamentalisten in Egypte in eerste instantie ook in opstand tegen het economische beleid van de overheid. Groot verschil is echter dat er weinig is dat er op duidt dat IS ontstaan is op economische gronden, ook al spelen economische factoren inmiddels wel een belangrijke rol in deze groep. Hiernaast waren veel van de conflicten in de tijd van de kharijieten verbonden aan het verdelen van de oorlogsbuit; wat niet van toepassing is op IS.¹⁷⁴ Ook dit wijst er op dat de kharijieten waarschijnlijk geen problemen hadden gehad met de Quraysh wanneer ze wel hadden gekregen wat ze wilden.

IS probeert de economische welvaart evenredig te verdelen en biedt onder andere sociale zorg aan. In dit opzicht kunnen ze haast als een beweging met een sociaal karakter getypeerd worden. Dit is een groot

¹⁷⁴ Berger & Stern, *ISIS*, 35: De oorlogsbuit (*ghanima*) is voor IS echter wel een belangrijke bron van inkomsten. Onder de definitie van *ghanima* vallen voor IS ook overval en diefstal. In de literatuur is niet terug te lezen dat de kharijieten ook een dergelijke brede invulling van dit concept hadden.

verschil met de kharijieten die niet in dergelijke termen beschreven kunnen worden, omdat zij in dit opzicht niets in het leven hebben geroepen dat ten dienste stond van anderen in de samenleving die minder bevoordeeld waren. Hiernaast kunnen de kharijieten, zoals te lezen is geweest in het werk van Kenney, ook voorzichtig als democratisch bestempeld worden; iets wat voor IS ook niet van toepassing is.

Wel kunnen er zowel bij IS als de kharijieten egalitaire principes waargenomen worden. Zo staan beide groepen open voor alle moslims die zich bij hen willen aansluiten, ongeacht huidskleur en afkomst. Ook hebben vrouwen een belangrijke rol bij beide bewegingen, maar in het geval van de kharijieten vochten vrouwen daadwerkelijk mee. Voor IS maakt deze houding hiernaast ook een belangrijk onderdeel uit van hun propaganda. Toch doet IS tegenwoordig wel een beroep op verwantschap met de Quraysh en dit kan niet als egalitair gezien worden. Aangezien IS hiernaast in opstand komt tegen koloniale regimes, gecombineerd met de zojuist beschreven kenmerken, worden ze ook wel eens beschreven als een soort emancipatoire beweging.

IS beweert in dit opzicht dat zij een beweging zijn die een einde maakt aan de grenzen van het Sykes-Picot verdrag, waar veel ellende uit het Midden-Oosten uit voort gekomen zou zijn. Deze politieke factoren lijken voor hen zwaarder te tellen dan economische factoren die wel invloed hebben gehad op het ontstaan van andere radicale moslimbewegingen. In dit opzicht zet IS zich af tegen de gevestigde orde (in de vorm van westerse overheersing) en zien ze zichzelf als de ware vertegenwoordigers van de islam. Dit voegt echter een heel andere dimensie toe aan de situatie van IS.

Het conflict van de kharijieten was namelijk uitsluitend met andere moslims en hun focus lag in dit opzicht dan ook uitsluitend op hen.¹⁷⁵ In dit opzicht richtte de kharijieten zich in hun geweld alleen op andere moslims, ongelovigen en veelgodenaanbidders. Christenen en joden kenden onder de kharijieten geen grote problemen. Bij IS is dit anders en er wonen dan ook geen joden meer in IS-gebied. Hiernaast is de ideologie van IS sterk anti-sjiitisch, iets wat de kharijieten niet per se waren. Hier kom ik later in dit hoofdstuk nog op terug.

Wat betreft ontstaansredenen zijn er uiteindelijk een aantal verschillen en overeenkomsten waar te nemen tussen IS en de kharijieten. Toch wegen deze overeenkomsten in mijn optiek niet op tegen de verschillen die er bestaan. In de grote lijn doen ze weliswaar iets vergelijkbaars, ze komen tenslotte beide met veel geweld in opstand tegen 'de gevestigde orde', maar de daadwerkelijke invulling hiervan verschilt wel degelijk van elkaar.

De kharijieten zijn hiernaast in de literatuur veelal beschreven als een religieuze beweging met politieke doeleinden. Ondanks hun politieke doeleinden gingen ze echter veel te fanatiek te werk en hadden ze geen duidelijk programma of strategie. IS voldoet niet aan deze beschrijving, alhoewel zij ook allereerst een religieuze beweging zijn. Hierbij kunnen mijn inziens meer vraagtekens geplaatst worden. Een kanttekening is namelijk dat het begrip 'gevestigde orde' hier nogal breed toegepast kan worden, vooral wat betreft kolonialisme. Ook laat Lahoud duidelijk zien dat de kharijieten historisch gezien tegen het kalifaat uit hun tijd streden, terwijl IS juist dit kalifaat weer in ere wil herstellen. Wat betreft ontstaansredenen zijn de kharijieten en IS volgens mij dan ook slechts tot op zekere hoogte met elkaar te vergelijken.

¹⁷⁵ Berger & Stern, *ISIS*, 108: Over het algemeen wordt er door moderne jihadististen een onderscheid gemaakt tussen de 'nabije vijand' ('afvallige' regimes in het Midden-Oosten) en de 'verre vijand' ('ongelovige' regimes in het Westen).

Doel

De Islamitische Staat heeft als voornaamste doel een (soennitisch) transnationaal kalifaat op te richten met een strikte toepassing van de shari'a, waarin niet-soennieten weinig tot geen rechten hebben. De invulling van 'soennieten' is hier nogal specifiek. Je moet in dit opzicht letterlijk geloven wat aanhangers van IS ook geloven (op de overeenkomsten in ideologie kom ik later in dit hoofdstuk terug). De kharijieten wilden ook een strikte toepassing van de shari'a. Ze hadden echter niet als doel om een transnationaal kalifaat op te richten. Zij wilden juist het kalifaat van hun tijd neerhalen. Terwijl IS zich dan ook positief uitlaat over Uthman, Ali, en hiernaast de Quraysh zelfs gebruiken om legitimiteit te claimen, waren dit dé personen waar de kharijieten zich tegen af probeerden te zetten. Terwijl IS de samenleving van de vroege moslims probeert te imiteren strenden de kharijieten hier tegen. Wat betreft hun uiteindelijke doel zijn de kharijieten en IS mijns inziens dan ook niet met elkaar te vergelijken, behalve dat beide groepen overeenkomen in hun bereidheid om geweld toe te passen om hun doelen te bereiken. Hier komt nog eens bij dat een kalifaat volgens de kharijieten niet altijd bruikbaar was en daarmee was een religieuze leider ook niet altijd even noodzakelijk. Voor IS is het kalifaat echter het ultieme doel.

Religieuze grondslag

Een ander verschil dat in het oog springt is de religieuze grondslag van beide bewegingen. Zo is duidelijk geworden dat de kharijieten historisch gezien veel moeite hebben gedaan om zich te onderscheiden van de soennieten en sjiieten, terwijl IS juist beschreven wordt als een soennitische beweging die een voorbeeld neemt aan de rechtgeleide kaliefen die afgeroepen werden door de kharijieten. In dit opzicht zijn beide groepen volgens mij dan ook niet met elkaar te vergelijken.

Houding

Gedurende deze scriptie zijn de kharijieten beschreven als een beweging waar tot op zekere hoogte egalitaire en democratische principes van kracht waren. Zo heeft de positie van vrouwen onder hen ertoe geleid dat sommige moderne schrijvers dit zelfs zien als de basis voor feminisme. Ondanks dat dit een wel heel positief gekleurde benadering is, kan er met eenzelfde brede invulling van dit begrip niet hetzelfde over IS gezegd worden. Vrouwen kunnen binnen IS bijvoorbeeld geen leiderschapspositie bemachtigen en het lijkt er ook niet op dat dit in de toekomst gebeurt. Ook zal IS niet snel als feministische beweging beschreven worden.

Hiernaast geldt voor beide groepen dat ras en afkomst weliswaar geen bepalende oorzaken zijn (hoewel IS zich met betrekking voor zijn leiders inmiddels beroept op verwantschap aan de Quraysh), maar wanneer je hen als moslim niet steunt loop je alsnog groot risico. Tot op zeker hoogte kan er beargumenteert worden dat de kharijieten enkele democratische kenmerken hadden. IS lijkt juist tegen de democratie (zoals we deze in het westen kennen) in opstand te komen en het volk geen vrijheid te geven in de keuze of ze hen als leiders willen.

Ideologisch erfgoed

Naast huidige radicale moslimbewegingen zoals de Hijra Group wordt ook de Islamitische Staat verbonden aan het Wahhabisme en het gedachtegoed van de klassieke islamitische geleerde Ibn Taymiyya. Naast de eerder beschreven literatuur worden dergelijke vergelijkingen vaak opgemaakt, waaronder bijvoorbeeld in (relevante en wetenschappelijke) artikelen op het internet.¹⁷⁶ Uit de bronnen wordt duidelijk dat er door verschillende

¹⁷⁶ A. Crooke, *Middle East Time Bomb: The Real Aim of ISIS is to Replace the Saud Family as the New Emirs of Arabia* (http://www.huffingtonpost.com/alastair-crooke/isis-aim-saudi-arabia_b_5748744.html, november 2014): Abu Omar al-Baghdadi, the first "prince of the faithful" in the Islamic State of Iraq, in 2006 formulated, for instance, the principles of his prospective state ... Among its goals is disseminating monotheism "which is the

wetenschappers en andere schrijvers veronderstelt wordt dat deze ideologie aan de basis ligt van huidige jihadistische Salafisten als IS. Hierin zitten ook veel elementen van de leer van Ibn Taymiyya. Zowel de leer van Ibn Taymiyya als het Wahhabisme veronderstelt dat de tijd van de Profeet en de eerste drie generaties moslims het ideaalbeeld zijn voor de samenleving die nagebootst moet worden. Deze samenleving werd echter verworpen door de kharijieten die er uit weg trokken en er tegen in opstand kwamen. Hiernaast waren de kharijieten niet zo specifiek anti-sjiitisch als IS tegenwoordig wel is.

Ondanks het feit dat de Wahhabisten zelf elke verbondenheid met de kharijieten ontkend hebben (net zoals huidige radicale moslimbewegingen eigenlijk doen) worden ze door Salem aan elkaar verbonden. Hierin staat hij in de literatuur wel alleen. Het is weliswaar te simplistisch om de ontwikkeling van de kharijieten als een lineair verschijnsel te zien, maar tot op zekere hoogte kan er op deze manier wel beargumenteerd worden dat het gedachtegoed van de kharijieten via Ibn Taymiyya (hij viel de kharijieten in veel gevallen aan maar bewonderde hen ook in sommige opzichten), het Wahhabisme en huidig islamitisch fundamentalisme en radicalisme nu weer opleeft in de ideologie van de IS. Op deze manier vormen deze bewegingen een 'historische' link tussen de ideologie van de kharijieten en IS. Toch is deze argumentatie niet sterk. Per slot van rekening vergeleek Ibn Taymiyya de invasie van de Mongolen met de kharijieten en hiernaast bestaan er verschillende Wahhabistische stromingen waarvan sommigen sterk tegen de ideologie van IS zijn.

purpose [for which humans were created] and [for which purpose they must be called] to Islam..." This language replicates exactly [Ibn] Abd-al Wahhab's formulation. And, not surprisingly, the latter's writings and Wahhabi commentaries on his works are widely distributed in the areas under ISIS' control and are made the subject of study sessions. Baghdadi subsequently was to note approvingly, "a generation of young men [have been] trained based on the forgotten doctrine of loyalty and disavowal."

Er zijn in dit opzicht meer kanttekeningen te plaatsen. Beide bewegingen zijn weliswaar streng monotheïstisch, maar IS baseert zich in hun positionering onder andere sterk op de soenna (de leefgewoontes van de profeet). Dit was nog niet van toepassing tijdens de kharijieten aangezien de soenna toen simpelweg nog niet bestond. Het lijkt hiernaast onwaarschijnlijk dat ze *hadiths* die doorgegeven werden door bepaalde personen zouden aannemen voor waarheid. Hiernaast is Ibn Taymiyya ook veelal niet lovend over de kharijieten geweest en gebruikte hij hen als voorbeeld om islamitische leiders mee te veroordelen.¹⁷⁷ Om hem in dit opzicht als schakel te zien in een keten waarmee de kharijieten en IS met elkaar verbonden kunnen worden lijkt op zijn zachts gezegd twijfelachtig, ook omdat hij Ibn Taymiyya graag de samenleving ten tijde van de profeet Mohammed wilde simuleren.

Ideologische concepten

Wat betreft ideologische concepten zijn er meer overeenkomsten aan te dragen dan tot nu toe het geval is geweest. De kharijieten en IS komen in ideologisch opzicht namelijk veelal overeen in gebruik van de concepten *hijra*, *jihad*, *al-wala' wa-l-bara'*, *takfir*, *kufr*, *tawhid* en *hakimiyya*. Nu zijn deze begrippen van belang voor veel moslims, maar het is de specifieke invulling hiervan door IS en de kharijieten die hun anders maakt dan andere moslims. Hiernaast bestaat er ook onder leden van IS de overtuiging dat zij een persoonlijk contract met God aan zijn gegaan (*shurat*) en hebben ze een sterke eschatologische oriëntering, net zoals de kharijieten.

Ondanks het feit dat *hijra* een prominentere plek inneemt bij de kharijieten, speelt het ook een rol in de ideologie van IS. Zo is de *hijra* bij

¹⁷⁷ Wat uit zijn beschrijving opvalt is dat Ibn Taymiyya feitelijk geen ruimte voor discussie laat; Mohammed voorspelde de komst van de kharijieten en het feit dat Ali in strijd zou raken met deze groep. Dat er nooit letterlijk verwezen wordt naar de kharijieten, of dat er bij deze toeschrijvingen allicht bijbedoelingen zijn (denk aan Ali en latere kaliefen en hun rechtmatigheid voor het vervolgen en doden van de kharijieten of andere rebellen), lijkt hem weinig uit te hebben gemaakt.

IS de eerste stap. Waar het in het geval van de kharijieten echter het wegtrekken uit de samenleving geweest is, maken nieuwe leden van IS een *hijra* naar Syrië toe. Hiervoor zijn er door leden van IS hele *hijra* documenten geschreven met tips en advies om Syrië zo goed mogelijk te bereiken.¹⁷⁸

Hiernaast geloofden de kharijieten dat zij wegrokken uit de *jahili* samenleving die was ontstaan onder het bewind van Uthman en Ali. Zoals ik nu al een aantal keer heb opgemerkt wil IS juist dit weer in leven brengen. Ironisch genoeg is hun *hijra* volgens de ideologie van de kharijieten dan ook een *hijra* naar een *jahili* samenleving toe, terwijl IS in hun propaganda beweert dat hun strijders juist uit *jahili* samenlevingen wegtrekken. Het concept *hijra* is voor beide bewegingen van groot belang, en rust in dit opzicht op soortgelijke principes, maar er wordt iets totaal anders mee verondersteld.

Hieraan verbonden, in ieder geval voor IS, is het concept jihad. Zij roepen moslims van over heel de wereld op om de wapens op te pakken tegen de vijand. Ook al-Baghdadi roept hiertoe op en beschrijft dit als één van de pijlers van de ideologie van IS.¹⁷⁹ Voor IS betreft dit met name de nabije vijand (regimes in het Midden-Oosten), maar sinds de Al-Qaeda dagen is dit tot op zekere hoogte ook de verre vijand geweest (het westen).¹⁸⁰ Toch is de recentelijke en toenemende focus van IS op de verre vijand opvallend. De oorzaak hiervoor kan mogelijk gezocht worden in de toenemende verzwakking in Syrië en Irak waardoor IS teruggrijpt op "Al-Qaeda-achtige" strategieën.

¹⁷⁸ Bijvoorbeeld door A. Ibn 'Amr, *Hijrah – to The Islamic State*

(https://archive.org/stream/GuideBookHijrah2015-ToTheIslamicState/7-Hijrah2015-ToTheIslamicState_djvu.txt, 2015).

¹⁷⁹ C. Bunzel, *Paper State*, 38.

¹⁸⁰ F. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global* (New York: Cambridge University Press, 2009), 80.

Ook voor de kharijieten was jihad een cruciaal element van hun ideologie. Voor hen was dit de 'zesde zuil' van de islam. De kharijieten richtten zich uiteraard uitsluitend op andere moslims en niet op aanslagen in niet-moslim landen. Zij leefden wat dat betreft natuurlijk in een andere context waar bepaalde problematiek (zoals de confrontatie met 'de moderniteit') nog niet speelde.¹⁸¹

Ondanks het feit dat de overeenkomsten in geweld tussen beide groepen niet direct veelzeggend zijn (tenslotte zijn ook hooligans gewelddadig), gaat hier meer achter schuil. Het concept van een persoonlijk contract tussen de martelaar en God (*shurat*) en het belang van martelaarschap in jihad speelt zowel bij de kharijieten als IS een belangrijke rol. De eschatologische focus onder beide groepen leidt er toe dat ze niet bang zijn (geweest) om dood te gaan omdat ze geloofden grote beloningen te ontvangen als martelaar. Daarnaast zijn ze ook niet bang om het einde sneller te laten komen aangezien dit aardse leven voor hun veelal niet vervullend is. Toch zit er een groot verschil in deze eschatologische houding van beide groepen. IS heeft een specifieke ideologie en wil overleven tot de strijd die het einde der tijden inluidt losbarst. De strategie van IS is hier ook op aangepast. Zo heet het propagandabladd van IS simpelweg *Dabiq* (een verwijzing naar deze plaats). Dit is tegelijkertijd ook een voorbeeld van de strategische benadering van IS, die op grond van een eschatologische *hadith* legitimiteit proberen te claimen.¹⁸²

¹⁸¹ In dit opzicht is er door huidige radicale moslims ook een element toegevoegd dat ik in deze scriptie verder buiten beschouwing heb gelaten: Zelfmoordaanslagen. Ook al noemen radicale moslims dit zelf vanwege tactische redenen niet zo, het is toch een groot verschil met de kharijieten. Waar kharijieten eerder de strijd inreden en op die manier al vechtend ten onder gingen doen huidige jihadis dit in sommige gevallen door zichzelf 'simpelweg' op te blazen. Dit voegt een heel andere dimensie toe aan de ideologische bespreking hiervan en hun receptie door andere moslims.

¹⁸² Hassan & Weiss, *ISIS*, 175.

Hiernaast speelt het concept *al-wala' wa-l-bara'* zowel bij de kharijieten als bij IS een belangrijke rol. Prekers van IS verwijzen hier in hun toespraken geregeld naar. Ook is te lezen geweest dat dit een belangrijk concept was voor de kharijieten. Een groot verschil is echter dat huidige jihadi-salafisten als IS het gebruik van *takfir* uit hebben gebreid door militante jihad tegelijkertijd onder de individuele verplichting van moslims te plaatsen. Hiernaast verbinden zij in hun propaganda ook de *hijra* aan jihad.¹⁸³

Onder de kharijieten leidde dit volgens Lahoud tot verwijten van 'extreme' *takfir* en hun uiteindelijke verdwijnen. Dergelijke verwijten zijn tot op zekere hoogte ook waar te nemen in de huidige 'vete' die ontstaan is binnen IS. Deze vete draait om de discussie of iemand die onwetend is over bepaalde zonden en zich er vervolgens schuldig aan maakt tot ongelovige verklaard kan worden. Hamming beschrijft na aanleiding van een interview met een Al-Qaeda sympathisant dat IS in dit opzicht ideologisch gezien in twee kampen verdeeld is geraakt.¹⁸⁴

Deze kampen zouden bestaan uit personen die Turki al-Bin'ali volgen, het hoofd van het *fatwa* (juridisch advies) comité van IS, en personen die Ahmed al-Hazimi volgen, een salafistische sjeik uit Saoedi-Arabië die sinds 2015 vastzit. Volgens de volgers van al-Hazimi (ook Hazimi's genoemd) is onwetendheid geen excuus voor het begaan van zonden en kunnen deze personen als ongelovigen bestempeld worden (sommige Hazimi's hebben zelfs al-Baghdadi tot ongelovige verklaard). Volgens al-Bin'ali en zijn volgers is het echter onjuist om onwetendheid te vereenzelvigen met ongeloof. Zij beschuldigen de Hazimi's er dan ook van kharijieten te zijn en

¹⁸³ Berger & Stern, *ISIS*, 273.

¹⁸⁴ T. Hamming, *The Extremist Wing of the Islamic State* (<http://www.jihadica.com/the-extremist-wing-of-the-islamic-state/>, juni 2016).

excessief gebruik te maken van *takfir*. Al-Baghdadi heeft zich op eenzelfde manier verdedigd tegen de kritiek van Hazimi's.¹⁸⁵

Wat betreft autoriteit erkennen zowel de kharijieten als IS alleen de autoriteit (*hakimiyya*) van God en geloofden ze dat ze in opstand mochten komen tegen degenen die als vijand van God beschouwd konden worden. Het was onder andere op grond hiervan dat de kharijieten besloten om in opstand te komen tegen Ali naar aanleiding van zijn besluiten om te stoppen met vechten. IS geeft in dit opzicht klaarblijkelijk een andere invulling aan het concept *hakimiyya*, aangezien zij niet geloven dat Ali fouten gemaakt heeft als kalief. Hiernaast richt IS zich in dit opzicht ook met name op de unieke status van God.

Wat betreft het concept *takfir* komen de kharijieten en de IS met elkaar overeen. Onder de kharijieten paste de Azariqa *takfir* het striktste toe: zij doodde alle moslims die geen kharijieten waren en weigerden om zich te bekeren. Dit paste in hun strenge monotheïsme. Over het algemeen doodden zij echter geen christenen of joden. Van IS kan gezegd worden dat zij, net zoals de kharijieten, weinig moeite hebben met het verklaren van *takfir* en doden van andere moslims. Ook zij spreken over een strikt monotheïsme dat nageleefd moet worden. Deze bereidheid om andere moslims als tot ongelovigen te verklaren, met alle mogelijke gevolgen van dien, is één van de weinige concepten waarin de kharijieten en de IS overeen lijken te komen. Helaas wordt deze discussie grotendeels in het Arabisch gevoerd en hier bij aansluiten is dan ook lastig voor me. Er zijn ook andere kanttekeningen bij te plaatsen. Zo laat het artikel van Wagemakers zien dat jihadi-salafisten (en zo kan IS ook getypeerd worden) zich goed weten te weren tegen beschuldigingen van ideologische overeenkomsten met de kharijieten.

¹⁸⁵ *Ibid.*

Receptie van beide bewegingen

In het werk van Peters is te lezen geweest dat de kharijieten in de periode van hun ontstaan bepaald niet positief ontvangen werden. Er werd veel moeite gedaan om de kharijieten te verbinden aan uitspraken van Mohammed over een groep personen die zou afdwalen van het ware pad van de islam. Op deze manier kwamen de kharijieten in de zevende eeuw vooral bekend te staan als rebellen en religieuze fanatiekelingen. Ze waren weliswaar zeer puriteins en kenden de Koran uit hun hoofd, maar de strekking van de kritiek op hun uit deze tijd was dat de ware betekenis van de islam hen volledig zou ontgaan.

IS krijgt veelal eenzelfde soort kritiek te verduren. Verschillende (islamitische) autoriteitspersonen, wetenschappers, geleerden en andere schrijvers hebben zich in dit opzicht negatief uitgelaten over IS en bestempelen hen als niet-islamitisch. Ook nu valt er weer de kritiek te lezen dat de ware boodschap van de islam door deze groep niet begrepen wordt, net zoals de kharijieten het eerder niet goed begrepen zouden hebben omdat ze verblind werden door hun fanatisme. Wat betreft de kritiek die beide groepen ontvangen komen ze grotendeels overeen.

Deze kritiek lijkt ook eenzelfde soort doel te dienen in het geval van IS en de kharijieten. De kharijieten konden op deze manier weggezet worden als beweging van religieuze fanatiekelingen met wie geen land te bezeilen was. Ook IS wordt, doordat ze in dergelijke termen beschreven wordt, weggezet als een niet legitieme beweging waar niet alleen islamitische overheden maar ook de rest van de wereld tegen op zou moeten treden.

Toch zijn er hiernaast ook islamitische schrijvers die IS wel degelijk als islamitisch zien en hiermee de kritiek van anderen ontkrachten. Ook is er sinds de laatste decennia een positievere waardering voor de kharijieten in de literatuur. Vanwege de vergelijking die gemaakt wordt tussen de kharijieten en IS heeft dit als valkuil dat een positieve bespreking van de

kharijieten indirect ook het gedrag van huidige radicale moslimbewegingen rechtvaardigt. Of deze vergelijking nou helemaal terecht is of niet is eigenlijk irrelevant aangezien deze tegenwoordig consequent plaatsvindt. IS is wat betreft receptie dan ook vergelijkbaar met de kharijieten aangezien de kritiek die op hen gegeven werd nu ook gegeven wordt op IS. Dit discours is al geruime tijd in gang en hier lijkt de aankomende tijd ook geen verandering in te komen.

Conclusie

Aangezien ik dit hoofdstuk opvolg met een concluderend hoofdstuk houd ik het hier kort. Ik hoop dat duidelijk geworden is dat, ondanks de overeenkomsten die er ook opgemerkt kunnen worden, grote verschillen bestaan tussen de kharijieten en IS. Het label 'kharijieten' is in dit opzicht dan wel handig en bruikbaar wanneer het simpelweg bedoeld is om 'radicale, gewelddadige en opstandige moslims die onderling niet differentiëren op basis van huidskleur en ras' te typeren, maar verder niet. De kritiek die dan onlosmakelijk aan dit label verbonden is dat deze personen 'islam niet goed begrepen hebben'. Dit is nogal vaag en daarnaast laten radicale denkers zich wel degelijk goed te kunnen verweren tegen dergelijke kritiek.

Het label 'kharijieten' toepassen op IS lijkt dan ook onjuist om een uiteenlopend aantal redenen en dit gaat uit van een aantal verkeerde veronderstellingen, bijvoorbeeld dat dergelijke bewegingen op een bepaald moment ook weer verdwijnen. IS is namelijk een zeer goed georganiseerde organisatie met een politieke en sociale strategie om zo allereerst bepaalde religieuze maar zeker ook politieke doelen te behalen. Hiermee weten ze ook veel leden aan te trekken. In dit plan verschillen ze qua ideologie en houding sterk van de kharijieten, die door hun fanatisme veelal verblind raakten voor andere aspecten dan religie. Dat ze in sommige ideologische opzichten met elkaar te vergelijken zijn is niet genoeg om IS daadwerkelijk te bestempelen als moderne variant van de kharijieten.

Conclusie

In deze scriptie heb ik geprobeerd duidelijkheid te verschaffen over wie de kharijieten waren en in hoeverre zij daadwerkelijk te vergelijken zijn met de Islamitische Staat, zoals tegenwoordig veel gebeurt. In het westen is er onder velen nog niet veel bekend over de kharijieten en in dat opzicht hoop ik dat deze scriptie bijdraagt aan de ontwikkeling van deze kennis. Ook is er voor zover ik weet nog niet eerder gedetailleerd gekeken naar de vergelijking tussen IS en de kharijieten.

In het eerste deel van de scriptie ben ik ingegaan op de ontstaansgeschiedenis van de kharijieten. Hieruit is duidelijk geworden dat de kharijieten een groep zijn die zich lastig laten definiëren. Wel kan er met zekerheid gezegd worden dat de Slag bij Siffin onder Ali het definitieve keerpunt was voor het ontstaan van deze groep. Wat betreft ideologie is er van de kharijieten bekend dat zij *takfir* breed toepasten, het belang van *jihad* onderstreepten, aan *hijra* deden en zich sterk lieten leiden door *al-wala' wa-l-bara'*. Hiernaast streden ze tegen het kalifaat en de Quraysh in de persoon van Uthman en Ali en ook zagen de kharijieten het hebben van een religieuze leider niet als noodzakelijk. Dit staat wel degelijk centraal in de ideologie van IS.

In het tweede deel van de scriptie ben ik ingegaan op de vergelijking tussen huidige radicale moslimbewegingen (die vergelijkbaar zijn met IS) en de kharijieten, IS zelf en de vergelijking tussen IS en de kharijieten. Hieruit kon ik opmaken dat IS verschillende ideologische concepten lijkt te delen met de kharijieten, maar dat bij nadere bestudering blijkt dat er vooral verschillen op te merken zijn. Zo formuleert IS zijn jihad bijvoorbeeld met name als verdedigend, verbinden ze dit aan *takfir* en *hijra* en richten ze zich met hun aanvallende jihad vooral op sjiitische doelen. Tenslotte hebben beide bewegingen uiteindelijk het tegenovergestelde doel voor ogen en lijken ze in dit opzicht dan ook tegenpolen van elkaar te zijn; bijvoorbeeld wat door hen als *jahili* beschouwd wordt.

De Islamitische Staat wordt dan wel veelal beschreven als moderne variant van de kharijieten, maar zijn dit niet. Wel kan er gesteld worden dat elementen van het ideologische gedachtegoed van de kharijieten tot op zekere hoogte weer opleeft onder IS, ook al ontkennen ze dit in sommige gevallen zelf op overtuigende wijze. De specifieke toepassing is weliswaar anders, duidelijk is wel dat IS en de kharijieten tot op zekere hoogte overeenkomen in hun fanatisme, eschatologische focus, puriteinse houding, hun bereidheid om een *hijra* te maken, *takfir* toe te passen en in opstand te komen tegen hun heersers. Aangezien het discours van de kharijieten ook in het westen op gang is gekomen kan het bruikbaar zijn om de vergelijking tussen de kharijieten en IS (en andere relevante radicale moslimbewegingen) vooral te zien in de zojuist beschreven termen. Om IS een moderne variant van de kharijieten te noemen gaat te ver vanwege de duidelijke verschillen die er ook tussen de groepen bestaan.

Dit betekent dat de vergelijking tussen de kharijieten en IS alleen bruikbaar is wanneer er in dit opzicht verwezen wordt naar de specifieke overeenkomsten in hun ideologie. Deze overeenkomsten zijn zoals te lezen is geweest tot op zekere waar te nemen. Beide handelen vanuit een (eigen) principe van de soevereiniteit van God, zijn bereid *takfir* toe te passen, zonderen zich af van wat volgens hen *jahili* samenlevingen zijn en passen een strikte vorm van de shari'a toe. Deze overeenkomsten – met uitsluiting van de strikte toepassing van de shari'a – kunnen zoals ik heb laten zien echter ook allemaal in diskrediet gebracht worden.

Om ze dan simpelweg kharijieten te noemen omdat ze ook geweld gebruiken, zich met hun geweld richten op andere moslims en in opstand komen tegen heersende regimes is geen geldige reden *an sich*, vooral omdat duidelijk geworden is dat dit totaalplaatje veel genuanceerder is dan je op voorhand zou denken. Dat ze tot op zekere hoogte met elkaar te vergelijken zijn is wel duidelijk (beide zijn bijvoorbeeld *takfir*-groepen), dit gebeurt tenslotte al veel. Dit is echter wel wat kort door de bocht en dit

discours dient in dit opzicht enigszins bijgestuurd te worden, vooral wat betreft in de moderne media en de politiek.

Het onderwijzen van mensen in de betekenis van de term en het label kharijieten is daarom belangrijk, vooral omdat er onder velen weinig kennis van deze groep is. Ondanks dat ik zelf denk dat het praktisch onmogelijk is om een beweging als IS ideologisch te bestrijden, is dit wel belangrijke informatie voor degenen die dit wel proberen te doen. Vooral omdat IS in tegenstelling tot de kharijieten ook daadwerkelijk een politieke organisatie lijkt te zijn. Het label kharijieten is dan ook slechts tot op bepaalde hoogte bruikbaar en wanneer deze reserveringen niet gemaakt wordt kan het label eigenlijk niet toegepast worden op IS. Dat dit desalniettemin de aankomende tijd wel zal blijven gebeuren lijkt duidelijk vanwege de bruikbaarheid die het label inmiddels voor veel personen heeft.

Literatuur

Alexander, Y., & Alexander, D., *The Islamic State, Combating the Caliphate Without Borders* (Londen: Lexington Books, 2015)

Atwan, A.B., *Islamic State: The Digital Caliphate* (Londen: Saqi Books, 2015)

Berger J.M., & Stern, J., *ISIS The State of Terror* (New York: HarperCollins Publishers, 2015),

Bunzel, C., *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State* (Brookings: Centre for Middle-East Policy, 2015)

Burns, R.A., *Christianity, Islam and the West* (Maryland: University Press of America, 2011)

Della Vida, G.L., 'Kharidjites' in: E. van Donzel, B. Lewis & C. Pellat (eds.), *Encyclopaedia of Islam Volume 4* (Leiden: Brill, 1997)

Gerges, F., *The Far Enemy: Why Jihad Went Global* (New York: Cambridge University Press, 2009)

Hassan, H., & Weiss, M., *ISIS: Inside the Army of Terror* (New York: Regan Arts, 2015)

Jansen, J.J.G., "The Early Islamic Movement of the Kharidjites and modern Moslem extremism: similarities and differences", *Orient: Deutsche Zeitschrift für den modernen Orient* 27, nr. 1 (1986), 127-135.

Kenney, J.T., *Muslim Rebels: Kharijites and the Politics of Extremism in Egypt* (New York: Oxford University Press, 2006)

Lahoud, N., *The Jihadis' Path to Self Destruction* (New York: Columbia University Press, 2010)

Lister, C.R., *The Islamic State: A Brief Introduction* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2015)

Peters, R., *Jihad in Classical and Modern Islam* (Princeton: Markus Wiener Publisher, 1996)

Salem, E.A., *Political Theory and Institutions of the Khawarij* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1956)

Shaban, M.A., *Islamic History: A New Interpretation 1: A.D. 600-750/A.H. 132* (Cambridge: Cambridge University Press, 1971)

Timani, H.S., *Modern Intellectual Readings of the Kharijites* (New York: Peter Lang Publishing, 2008)

Wagemakers, J., "'Seceders' and 'Postponers'? An Analysis of the 'Khawarij' and 'Murji'a' Labels in Polemical Debates between Quietist and Jihadi-Salafis" in *Contextualizing Jihadi Thought*, eds. J. Deol & Z. Kazmi (Londen: Hurst & Co, 2012)

Wagemakers, J., "What Should an Islamic State Look Like? Jihadi-Salafi Debates on the War in Syria", *The Muslim World* 106 (2016), 501-522

Elektronische literatuur

Crooke, A., *Middle East Time Bomb: The Real Aim of ISIS is to Replace the Saud Family as the New Emirs of Arabia* (november 2015)

http://www.huffingtonpost.com/alastair-crooke/isis-aim-saudi-arabia_b_5748744.html, geraadpleegd op 17 juni 2016.

Hamming, T., *The Extremist Wing of the Islamic State* (juni 2016)

<http://www.jihadica.com/the-extremist-wing-of-the-islamic-state/>, geraadpleegd op 25 juni 2016

Tamimi, A.J., *Islamic State Training Camp Textbook: "Course in Monotheism"- Complete Text, Translation and Analysis* (juli 2015)

<http://www.aymennjawad.org/17633/islamic-state-training-camp-textbook-course-in>, geraadpleegd op 27 juni 2016.

Wood, G., *What ISIS Really Wants* (maart 2015)

<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>, geraadpleegd op 25 juni 2016

Overige elektronische bronnen

<http://muslimmatters.org/2015/08/24/khawarij-ideology-isis-savagery-part-one/>, geraadpleegd op 5 juni 2016.

<http://muslimmatters.org/2015/10/08/khawarij-ideology-isis-savagery-part-ii/>, geraadpleegd op 5 juni 2016.

<http://www.britannica.com/topic/al-Azhar-University>, geraadpleegd op 17 mei 2016.

<http://www.britannica.com/place/Maghrib>, geraadpleegd op 17 mei 2016.

<http://www.britannica.com/topic/Quraysh>, geraadpleegd op 17 mei 2016.

<http://www.euronews.com/2015/11/11/full-interview-with-king-abdullah-ii-of-jordan/>, geraadpleegd op 10 juni 2016.

Afbeelding titelblad

http://moderndiplomacy.eu/media/k2/items/cache/71601b6fd7fc74a9f4eea8e6c1b43d35_L.jpg, geraadpleegd op 25 juni 2016.